Položaj pripadnika LGBTIQ populacije u Republici Hrvatskoj

Lepoglavec, Štefica

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:984216

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-24**

Repository / Repozitorij:

Repository Faculty of Law University of Zagreb

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Štefica Lepoglavec

POLOŽAJ PRIPADNIKA LGBTIQ POPULACIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024. godina.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Diplomski studij socijalnog rada

Štefica Lepoglavec

POLOŽAJ PRIPADNIKA LGBTIQ POPULACIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Nino Žganec

Zagreb, 2024. godina.

SADRŽAJ

1. UVOD 1

2. POVIJEST LGBTIQ POKRETA 3

2.1. POVIJEST LGBTIQ POKRETA U REPUBLICI HRVATSKOJ 6

3. ODREĐENA PODRUČJA U ŽIVOTU LGBTIQ ZAJEDNICE 12

3.1. ZAJEDNICA PRIPADNIKA LGBTIQ POPULACIJE 13

3.1.1. UŽA ZAJEDNICA 13

3.1.2. ŠIRA ZAJEDNICA 20

3.2. ZAPOSLENJE PRIPADNIKA LGBTIQ POPULACIJE 26

4. PRAVA PRIPADNIKA LGBTIQ POPULACIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ 30

4.1. DISKRIMINACIJA I NASILJE PREMA PRIPADNICIMA LGBTIQ POPULACIJE 35

5. SOCIJALNI RAD I LGBTIQ ZAJEDNICA 41

6. ZAKLJUČAK 44

POPIS GRAFOVA 46

LITERATURA 46

PRILOG 1 52

Položaj pripadnika LGBTIQ populacije u Republici Hrvatskoj

Sažetak: *Tema ovog rada je položaj pripadnika LGBTIQ populacije u Republici Hrvatskoj. Borba LGBTIQ zajednice počinje u srednjem vijeku i traje još danas. LGBTIQ zajednice i udruge koje se bave tom tematikom rade na izjednačavanju prava, bore se protiv diskriminacije koja je konstatno prisutna u društvu vezano za LGBTIQ zajednicu. Analizom literature i kratkim uputnikom koji su ispunili četiri pripadnika LGBTIQ zajednice, prikazan je njihov položaj kroz određena područja života. Pripadnicima LGBTIQ zajednice je važan odnos s obitelji i njihovo prihvaćanje seksualne orijentacije, najveću podršku im pružaju prijatelji jer ih prihvaćaju takvima kakvi jesu, često se okružuju prijateljima koji su isto dio LGBTIQ zajednice. Pripadnici LGBTIQ zajednice često skrivaju svoju seksualnu orijentaciju od poslodavca i kolega na poslu, samim time podaci pokazuju da se u manjoj mjeri javlja diskriminacija ili nasilje na radnom mjestu. Što se tiče obrazovanja, negativni stavovi i ponašanje je zastupljenije u srednjim školama nego na fakultetu, istraživanja govore kako na pripadnike LGBTIQ zajednice pozitivno utječe preseljenje u veći grad zbog otvorenijeg razmišljanja društva. U Hrvatskoj postoje razni zakoni i dokumenti kojima se štite prava LGBTIQ pripadnika, antidiskriminacijska praksa kojom se štite LGBTIQ pripadnici od diskriminacije kroz razne mehanizme zaštite, poput udruga civilnog društva, pučki pravobranitelj, itd. Važnu ulogu ima i socijalni rad u LGBTIQ zajednici, jer je uloga socijalnih radnika zalaganje za jednakost, socijalnu pravdu, uključivanje marginaliziranih skupina u društvo i drugo.*

Ključne riječi: LGBTIQ, Hrvatska, područja života, ljudska prava

The position of members of the LGBTIQ population in the Republic of Croatia

Abstract: *The topic of this paper is the position of LGBTIQ individuals in the Republic of Croatia. The struggle of the LGBTIQ community began in the Middle Ages and continues to this day. LGBTIQ communities and organizations working on these issues strive to achieve equal rights and fight against the discrimination that remains constantly present in society regarding the LGBTIQ community. Through the analysis of literature and a short survey completed by four members of the LGBTIQ community, their position across various areas of life is presented. For LGBTIQ individuals, relationship with family and acceptance of their sexual orientation is important, with friends providing the most support as they accept them as they are. They often surround themselves with friends who are also part of the LGBTIQ community. LGBTIQ individuals often hide their sexual orientation from employers and colleagues at work and as a result, data shows that discrimination or violence in the workplace occurs to a lesser extent. Regarding education, negative attitudes and behavior are more prevalent in high schools than in universities and research shows that moving to a larger city positively impacts LGBTIQ individuals due to the more open-minded nature of society. In Croatia, there are various laws and documents that protect the rights of LGBTIQ individuals, as well as anti-discrimination practices that protect LGBTIQ individuals from discrimination through various protection mechanisms, such as civil society organizations, the Ombudsperson and others. Social work also plays an important role in the LGBTIQ community, as social workers advocate for equality, social justice, the inclusion of marginalized groups in society and more.*

Key words: LGBTIQ, Croatia, aspects of life, human rights

Izjava o izvornosti

Ja, Štefica Lepoglavec pod puno moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Štefica Lepoglavec, v.r.

Datum: 24. rujna 2024.

1. UVOD

U ovom radu bit će riječ o općenitom položaju pripadnika LGBTIQ populacije u Republici Hrvatskoj kroz određena područja života koja su sastavni dio svakog života pojedinca. Za potrebe ovog rada je napravljen kratak upitnik koji ispituje određena područja života, a to su zajednica u kojoj ispitanik živi ili je živio u mladosti, zaposlenje i odnos na radnom mjestu, ljudska prava koja ih štite, pojava diskriminacije i nasilja zbog svoje seksualne orijentacije, upoznatost sa socijalnim radom i njegova uloga u LGBTIQ zajednici, te se jedno pitanje odnosilo na poznavanje povijesti LGBTIQ pokreta u Hrvatskoj. Upitnik je tražio opisne odgovore, pitanja su navedena u Prilogu 1, a ispitanike je činila jedna osoba koja je homoseksualne orijentacije, dvije ispitanice su lezbijke i jedna je biseksualne orijentacije. Kroz rad se koristi više naziva odnosno skraćenica za LGBTIQ zajednicu, iako nisu istovjetni odnose se na istu pojavu odnosno označavaju LGBTIQ zajednicu. Osim toga, različite skraćenice se koriste ovisno o literaturi i korištenju naziva od strane autora, ali i zbog toga što se LGBTIQ skraćenica proširuje jer se zajednici pridružuju osobe novih seksualnih orijentacija i rodnih identiteta.

Seksualna orijentacija se odnosi na emocionalnu i fizičku privlačnost prema osobama suprotnog, istog, oba ili nijednom spolu. Ona se formira od najranije životne dobi i nije pitanje izbora ili podložna promjeni, a na nastanak seksualne orijentacije utječe kombinacija sociioloških i bioloških faktora. Smatra se multidimenzionalnim i kompleksnim fenomenom za koji je teško odrediti univerzalnu definiciju (Hasanagić, 2012.). Adolescencija je razdoblje u kojem se pojedinac razvija i u tom razdoblju istražuje svoju seksualnost. Za pojedinca koji je pripadnik LGBTIQ zajednice to je razdoblje kada uz istraživanje pokušava i razumijeti svoju seksualnu orijentaciju, a kao važan zaštitni čimbenik za mlade pripadnike seksualnih manjina tijekom adolescencije su vršnjaci i društvene grupe (Wilson i Cariola, 2020.).

Homoseksualnost se javlja od davnina, poznati su primjeri u antičkoj Grčkoj, na prostoru današnje Italije, na Cipru, u Egipatu, literarna djela Sapfe sadrže homoseksualni sadržaj i drugi. No pojavom kršćanstva, homoseksualnost počinje biti regulirana, osuđivana i nazvana je pogrdnim nazivom sodomija. Prvi aktivizam za

prepoznavanje LGBTIQ zajednice javlja se u 18. stoljeću. Borba za prava i jednakost kroz povijest je bila teška s obzirom na stavove društva u cijelom svijetu, gdje je velika većina osuđivala bilo kakvu istospolnu ljubav. S obzirom na takav negativan stav društva prema homoseksualnosti, u prošlosti je bila dijagnosticirana kao poremećaj. No razvojem LGBTIQ aktivizma 1973. godine, homoseksualnost je uklonjena s liste mentalnih poremećajem te se danas smatra kao varijacija seksualnosti.

Od toga trenutka dolazi do većeg razumijevanja i prihvaćanja LGBT osoba i do pravnih promjena u zaštiti ljudskih prava. Homoseksualnost se dekriminalizira u većini zemalja, seksualna orijentacija i rodni identitet se uvode kao zabranjene osnove diskriminacije (Vasić i Tulić, 2012.).

Pripadnici LGBT zajednice često su meta nasilja i diskriminacije, te zbog toga većina osoba skriva svoju seksualnu orijentaciju. Homofobija je najčešći oblik diskriminacije s kojim se suočavaju, a prijetnje nasiljem i diskriminacije su velika prepreka u slobodnom razvoj LGBT zajednice (Kamenov i sur., 2016.). Pripadnici LGBT zajednice doživljavaju diskriminaciju od strane najbližih, poput obitelji i prijatelja, tijekom obrazovanja, na radnom mjestu ili kod zapošljavanja, u zdravstvenom sustavu, od državnih službenika i institucija i mnogih drugih. Kao odgovor na to, važna je antidiskriminacijska politika i praksa koja se temelji na zakonima ili strategijama koji štite osobu od drugačijeg tretiranja na temelju seksualne ili spolne orijentacije i rodnog identiteta.

S antidiskriminacijskom praksom povezan je i socijalni rad jer je to profesija koja promiče društvene promjene i razvoj, društvenu koheziju, osnaživanje i oslobađanje ljudi. Neka od načela socijalnog rada su ljudska prava, kolektivna odgovornost, socijalna pravda i poštivanje različitosti (International Federation of Social Workers, 2014.). S obzirom na poteškoće s kojima se LGBTIQ pripadnici suočavaju, poput odbacivanja od strane društva, borbe za jednaka prava u pogledu braka, za posvajanje djece, zadatak socijalnih radnika jest osvijestiti i educirati društvo o LGBTIQ zajednici, ali se i zalagati za prava LGBTIQ osoba u zakonodavstvu.

2. POVIJEST LGBTIQ POKRETA

LGBTIQ pokret ima kompleksnu i dugu povijest, počevši od ranih pokušaja suprotstavljanja društvenim normama i zakonima koji su neheteronormativne identitete proglasili zločinom. Kad govorimo o LGBTQ+ pokretu, Levy (2024.) u svome članku navodi da je pokret homoseksualaca pokret za građanska prava koji se zalaže za jednaka prava LGBTQ+ osoba, nastoji ukinuti zakone o sodomiji (tadašnji naziv za homoseksualnost), te poziva na prestanak diskriminacije LGBTQ+ osoba u zapošljavanju, stambenom zbrinjavanju i drugim područjima života.

Društveni pokreti koji su se zalagali za prihvaćanje i prava osoba koje su se identificirale kao dio LGBTQ+ populacije počeli su se organizirati kao odgovor na progon od strane crkve, države i drugih. Progoni LGBTQ+ osoba provodili su se kroz javna suđenja, izgnanstva, propovijedi svećenika u crkvi, medicinska upozorenja, time se zapravo i ukorijenila homofobija u društvu, ali je istovremeno upoznalo društvo na postojanje različitosti (Morris, 2023.).

Organizacije ili resursi za LGBT populaciju bili su rijetki prije znanstvenih i političkih revolucija u 18. i 19. stoljeću. Stoga se pojedinci koji su bili dio LGBT populacije ili oni koji su bili za promjenu i toleranciju nisu imali kome obratiti u slučaju potrebe ili za podršku. Razvoj javnih medija i ljudskih prava s vremenom je okupio aktiviste iz različitih sfera života koji su se borili za one koji su drugačiji u društvu, bilo na temelju medicinskih studija, novih istraživanja o spolu ili zabranjene literature. Nadalje, domorodačke kulture Amerike, Pacifika i Sjeverne Afrike koje su prihvaćale istospolnu ljubav, odnosno parove, šokirale su europske osvajače tijekom izgradnje europskih carstava, a oni su se suprotstavljali odstupanju od muških i ženskih uloga. Zato europske sile nameću svoje kaznene zakone protiv istospolnih parova (Morris, 2023.).

U 16. stoljeću, tijekom vladavine Henrika VIII., Engleska donosi Zakon o sodomiji, kojim je spolni odnos između muškaraca postao kazneno djelo kažnjivo smrću. Sodomija je u Engleskoj ostala kazneno djelo do 1861. godine (Levy, 2024.). U Sjevernoj Americi je 1566. godine zabilježen prvi poznati slučaj osuđivanja za homoseksualnu aktivnost, gdje su Španjolci pogubili francuskog građana (Morris,

2023.). Slična situacija bila je u Njemačkoj, gdje je krajem 19. stoljeća integrirala građanske kodekse različitih zemalja, te je konačan zakon sadržavao Paragraf 175, kojim su istospolni muški odnosi kriminalizirani i kažnjivi zatvorom i gubitkom građanskih prava (Levy, 2024.). Karl Heinrich Ulrichs jedan je od najpoznatijih aktivista pokreta za homoseksualce. On je bio njemački odvjetnik i pisac u 19. stoljeću, jedan od prvih otvoreno gej aktivista koji je zagovarao prava homoseksualaca, a njegovi spisi postavili su temelj za budući LGBT aktivizam (Beachy, 2014). Sljedeća važna osoba bio je Magnus Hirschfeld, seksolog. On je 1897. godine osnovao Znanstveno-humanitarni odbor u Berlinu, koji se smatra prvom organizacijom za prava LGBT osoba. Hirschfeld se borio protiv kriminalizacije homoseksualnosti i zagovarao je prava transrodnih osoba. Odbor je pokrenuo peticiju za ukidanje prethodno navedenog Paragrafa 175 u kaznenom zakonu. Osim toga, organizirao je skupove, objavljivao emancipacijsku literaturu i vodio kampanje za pravnu reformu u Njemačkoj, Austriji i Nizozemskoj (Levy, 2024.). Nakon toga, Hirschfeld je početkom 20. stoljeća osnovao Institut za seksualne znanosti specijaliziran za istraživanje spola (Levy, 2024.). Institut se smatrao najboljom europskom knjižnicom i arhivom materijala o gej kulturnoj povijesti. Između dva svjetska rata pripadnici LGBT populacije imali su određenu slobodu i društvo je postajalo tolerantnije prema njima. No, dolaskom Adolfa Hitlera na vlast Institut je uništen (Morris, 2023.). U Sjedinjenim Američkim Državama do Drugog svjetskog rata bilo je malo pokušaja u stvaranju grupa koje su zagovarale i podržavale gej i lezbijske odnose. Henry Gerber, imigrant iz Njemačke u SAD-u, osnovao je Društvo za ljudska prava, a u Engleskoj su Edward Carpenter i Havelock Eliss osnovali Britansko društvo za proučavanje seksualne psihologije (Levy, 2024.).

Nakon Drugog svjetskog rata mladi ljudi sele u gradove i time se povećava vidljivost gej zajednica. U SAD-u ta vidljivost izaziva reakciju, vlada počinje otpuštati gej službenike, vojska se također pokušava riješiti gej vojnika, a policija često upada u gej barove i uhićuje posjetitelje (Levy, 2024.). Uz to, izloženi su riziku od zatvora, psihijatrijskih zatvaranja, gubitka posla, skrbništva nad djecom, a sudovi gledaju istospolnu ljubav kao nemoralnu i bolesnu (Morris, 2023.). Istovremeno, među homoseksualcima dolazi do povećane političke aktivnosti i osniva se sve veći broj gej organizacija koje pokušavaju dekriminalizirati sodomiju (Levy, 2024.).

Ključan trenutak za oslobađanje gej zajednice i događaj koji je pokrenuo evoluciju LGBT pokreta dogodio se u lipnju 1969. godine kada je Stonewall Inn, gej bar u New Yorku, pretresla policija. Posjetiteljima tog bara bilo je dosta opresije, te su se suprotstavili policijskim racijama, a pobuna je trajala skoro tjedan dana (Cunes, 2024.). Ta suprotstavljanja policiji postala su simbol otpora i smatraju se početkom modernog LGBT pokreta. Aktivistice Marsha P. Johnson i Sylvia Rivera imale su važnu ulogu i pomogle su u oblikovanju pokreta u nadolazećim godinama. Navedeni događaji pokrenuli su da LGBT pokret postane globalan i dolazi do formiranja zagovaračkih skupina (Beachy, 2014.). Također, stvaraju se političke organizacije homoseksualaca u SAD-u, Europi i ostatku svijeta, no njihov uspjeh i tolerancija od strane vlasti značajno variraju (Levy, 2024.). "Stonewall" se nakon toga počeo obilježavati svake godine u lipnju s proslavom Gay Pride-a u Americi, ali i u većini zemalja u svijetu (Levy, 2024.). Istraživanja koja su se provodila kroz 20. stoljeće ukazala su na to da homoseksualnost nije toliko rijetka (D'Emilio, 2000., Mondimore, 2003., prema Vučković Juroš, 2015.), što je poduprlo tvrdnju da je to prirodna varijacija spolnog ponašanja, nakon čega je 1973. godine Američka psihijatrijska asocijacija briše homoseksualnost s popisa psihičkih poremećaja (Vučković Juroš, 2015.).

Osnovana je i Međunarodna udruga lezbijki, gej, biseksualnih, trans i interseksualnih osoba, čija je uloga koordinirati međunarodna nastojanja za promicanje ljudskih prava i borbu protiv diskriminacije LGBTQ+ populacije (Levy, 2024.). Što se tiče političke scene, sve je više utjecajnih osoba koje su otvoreni pripadnici LGBTQ+ populacije i dolaze na važne političke i državne pozicije, ponajviše u Europi, Kanadi i SAD-u, dok su u zemljama Afrike, Južne Amerike i Azije imali ograničen uspjeh u osvajanju važnijih položaja (Levy, 2024.). Dok u Americi i Europi pripadnici LGBTQ+ populacije dobivaju sve veća prava, primjerice, Belgija, Kanada, Nizozemska i Španjolska su bile prve zemlje gdje su postali legalni homoseksualni brakovi. S druge strane, 2016. godine LGBTQ+ identifikacija i aktivizam bili su kažnjivi u 10 zemalja: Iran, Irak, Nigerija, Katar, Somalija, Mauritanija, Sudan, Uganda, Jemen i Saudijska Arabija (Morris, 2023.). LGBTQ+ populacija ostvaruje sve više prava prolaskom vremena, društvo postaje tolerantnije prema drugačijima od sebe, no još je dalek put do potpune slobode i jednakosti između LGBTQ+ populacije i ostatka društva.

Ponajveći problem javlja se u prethodno navedenim primjerima, gdje vidimo da postoje preveliki ekstremi u njihovom položaju u određenim zemljama, gdje u nekim zemljama uživaju velika prava, a u drugim zemljama biti pripadnik LGBTQ+ populacije je smrtno kažnjivo.

2.1. POVIJEST LGBTIQ POKRETA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Što se tiče hrvatske povijesti, s obzirom na to da je Hrvatska nakon Drugog svjetskog rata bila dio Jugoslavije, početak LGBTQ+ pokreta javlja se upravo tada. U novonastaloj Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata dolazi do progona homoseksualnih osoba, a taj progon doživljava vrhunac 50-ih godina 20. stoljeća kada homoseksualnost postaje kriminalizirana. Progoni su uključivali zatvor i sudske procese (Vuletić, 2003.).

U Hrvatskoj, koja je bila dio Jugoslavije, prve lezbijske i gej inicijative javljaju se valom liberalizacije 80-ih godina 20. stoljeća, dok se život seksualnih manjina može doživjeti samo posredno, kroz neka literarna djela (Juričić, 2012.).

Tijekom postojanja Jugoslavije bio je zabranjen homoseksualni čin između muškaraca u svim jugoslavenskim republikama i dvjema pokrajinama (Juričić, 2012.). Od 1930. godine na snazi je bio Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, u kojem je bila odredba o kažnjavanju protuprirodnog bluda, odnosno homoseksualnog čina, a kazna je bila zatvor do godinu dana (Juričić, 2012., Kondor-Langer, 2015.). U Krivičnom zakoniku iz 1951. godine i dalje se nalazi protuprirodni blud između dva muškarca koji je kažnjiv, a teže kazne bile su propisane za protuprirodni blud s osobom mlađom od 14 godina i za zloupotrebu položaja (Kondor-Langer, 2015.). Što se tiče gej i lezbijskih pokreta, najnaprednija je bila Slovenija. Tamo se stvaraju prvi takvi pokreti te se homoseksualnost pokušava uvesti u javnu sferu i politiku, a za njom ide i Hrvatska, gdje slovenski i hrvatski aktivisti blisko surađuju (Vuletić, 2003.). Sredinom 70-ih godina prošlog stoljeća u Hrvatskoj se mijenja zakonski položaj LGBT osoba promjenom Ustava, gdje dolazi do reforme zakonodavstva i ovlast federalnog vrha se prenosi na republike i pokrajine, te se ukida federalni krivični zakon (Juričić, 2012.). Slovenija je bila prva koja je 70-ih godina

prošlog stoljeća pokrenula inicijativu i vodila rasprave o promjeni zakona kako bi se dekriminalizirao protuprirodni blud. Godine 1977. uspjela je u tome, donesen je novi Krivični zakon kojim je dekriminaliziran protuprirodni blud, a nakon toga je dekriminaliziran u Hrvatskoj, Vojvodini i Crnoj Gori (Vuletić, 2003.). U to vrijeme doneseno je više liberalnijih zakona, koji su išli i u korist žena, čime se poticalo zapošljavanje, napredak na radnom mjestu i legalizacija pobačaja (Deželan, 2013., prema Mikulin i Čemažar, 2017.). Važno je spomenuti i da je 1973. godine Hrvatska liječnička komora maknula homoseksualnost s liste mentalnih poremećaja (Juričić, 2012.).

Na zagrebačkom Omladinskom radiju 80-ih godina prošlog stoljeća pokrenuta je radio emisija "Frigidna utičnica" koju je vodio Toni Marošević, no naišla je na medijsko negodovanje te je ubrzo ugašena. Također se stvara i prva lezbijska grupa u Hrvatskoj pod nazivom Lila inicijativa 1989. godine. Njezini ciljevi bili su borba protiv homofobije, povećanje lezbijske vidljivosti, pokretanje otvorene rasprave o lezbijskim pravima, no nikad nisu bili ostvareni, a godinu dana nakon prestala je postojati (Juričić, 2012.). Sljedeća grupa koja se osniva 1992. godine je LIGMA (Lezbijska i gay-men akcija). LIGMA je prva hrvatska gej i lezbijska grupa, a vodili su je prvi hrvatski LGBT aktivisti. Nije dobila legitimitet od strane javnosti, lokalne i središnje vlasti jer pitanja LGBT populacije tada nisu bila u interesu države ni društva, ali je uspjela djelovati objavljivanjem prvog LGBT časopisa *Speak out* i pružala je siguran prostor za upoznavanje i druženje LGBT osoba. LIGMA prestaje postojati 1997. godine zbog sukoba članova unutar same grupe (Juričić, 2012.).

Iako je bilo napretka u LGBT aktivizmu 90-ih godina prošlog stoljeća, LGBT osobe ne dobivaju službenu potporu kao što je navedeno na primjeru LIGMA-e, već su istovremeno bile u strahu zbog diskriminacije i nasilja. Ako bi došlo do otkrivanja njihovog identiteta, odnosno spolne orijentacije, dobili bi otkaz na poslu, otpuštali bi ih iz vojske, a bili su i žrtve napada skinheadsa i drugih. Vlasti u Hrvatskoj su zapravo doprinosile takvoj situaciji, jer je policija često radila racije na neformalnim okupljanjima te u lezbijskim i gej barovima (Vuletić, 2004.).

Aktivnosti LGBT populacije 2000. godine odvijale su se na Internetu na stranicama poput crolesbians.com (današnji naziv je crol.hr), crogay.com (danas se zove gay.hr),

te decki.com (kasnije preimenovan u medvjedi.hr). U to vrijeme osniva se Lezbijska organizacija Rijeka (LORI), a 2002. godine osnovani su Iskorak i Lezbijska grupa Kontra u Zagrebu, te su one prve dvije službeno registrirane udruge (Juričić, 2012.).

Prva Povorka ponosa u Hrvatskoj održala se 2002. godine u Zagrebu, pod nazivom "Gay Pride Zagreb – Iskorak KONTRA predrasuda", a organizirana je od strane organizacijskog odbora koji su činili članovi Iskoraka i Kontre. Povorka je prošla uspješno, iako je bilo napada na LGBT osobe, a podržala ju je tadašnja vladajuća lijevo-liberalna koalicija. Sljedeće godine Povorka ponosa promijenila je ime u Zagreb Pride, a to ime zadržalo se do danas i osnovan je Organizacijski odbor Zagreb Pridea. Zbog nasilja koje je pratilo povorke, organizatori žele osigurati sustav podrške koji je aktivan i dostupan stalno, odnosno da radi za prava LGBTQ+ osoba i na borbi protiv nasilja. Godine 2008. formalno je osnovana udruga Zagreb Pride (Zagreb Pride, 2024.).

Iste godine, 2003., održan je prvi festival Queer Zagreb, a Hrvatski sabor izglasao je zakon koji navodi seksualnu orijentaciju kao antidiskriminacijsku osnovu u Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), Kaznenom zakonu (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24) i Zakonu o radu (NN 93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 46/23, 64/23). Nakon toga izglasan je i Zakon o istospolnim zajednicama, no on je nosio samo simbolična prava poput prava na podjelu zajedničke imovine i pravo na uzajamno uzdržavanje, a primjena zakona u praksi bila je gotovo nemoguća (Juričić, 2012.).

Kao jedan od najznačajnijih događaja u LGBTQ+ zajednici u Hrvatskoj smatra se promjena Kaznenog zakona 2006. godine, kada je uveden zločin iz mržnje, koji se definira kao svako kazneno djelo počinjeno iz mržnje prema određenim osnovama, a jedna od njih je i spolna orijentacija. Tijekom 2007. godine u Zagrebu se počela događati slična situacija kao u 90-im godinama prošlog stoljeća, započeo je val homofobnog nasilja od strane navijačke skupine Bad Blue Boys. Napadi su bili usmjereni na rad LGBT udruga, klubove, javne prostore, javljali su se napadi na

aktiviste, na gej muškarce na ulici, u parku, gradskom prijevozu, a vlast uopće nije reagirala, niti je željela nasilje osuditi ili sankcionirati (Juričić, 2012.).

Prva Povorka ponosa u Splitu održana je 2011. godine, nažalost uz nasilje, gdje su sudionici bili kamenovani i popraćeni gromoglasnim povicima na ubojstva, a prva Povorka ponosa u Osijeku održana je 2014. godine (Štambuk, 2022.). Sve do 2013. godine LGBT pokret se razvijao u pozitivnom smjeru, no tada je proveden referendum o ustavnoj definiciji braka u Hrvatskoj, gdje su građani izglasali da je "Brak životna zajednica žene i muškarca", time smo otišli korak nazad (Mikulin i Čemažar, 2017.), ali je sljedeće godine donesen Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19), te je Ustavni sud donio odluku da kirurški zahvat nije potreban da se promijeni spol u dokumentima (Štambuk, 2022.). Održan je i prvi balkanski Trans Inter Marš u Zagrebu, a godinu nakon imamo prve životne partnere koji su dobili pravo na udomljavanje presudom Upravnog i Ustavnog suda (Štambuk, 2022.).

Što se tiče upitnika koji su ispunili ispitanici, jedno od pitanja bilo je i poznavanje povijesti LGBTQ+ pokreta. U nastavku slijede njihovi odgovori:

P1: „*Bila sam par puta čitala o povijesti na Wikipediji.*"

P2: „*Mislim da nisam dovoljno upoznata sa povijesti LGBT zajednice, pogotovo ne one u Hrvatskoj, no pratim donošenje zakona vezanih uz zajednicu, te aktualne novosti u svijetu.*"

P3: „*Nisam upoznat s razvojem pokreta. Čini mi se da je prvi Pride bio 2000. godine i to u Zagrebu. Tada su LGBTIQ+ pripadnici zajednici bili gotovo pa nevidljvi i ovakvo javno pojavljivanje je svakako doprinijelo liberalizaciji koja slijedi u godinama nakon.*"

P4: „*Upoznata sam s osnovnim informacijama kao na primjer kada je održana prva povorka, koliko je ljudi tamo bilo i tko je organizator… Upoznata sam s radom Iskoraka i Duginih obitelji, …*"

S obzirom na njihove odgovore, možemo vidjeti da nemaju pretjerano znanje o povijesti i pokretu LGBTQ+ zajednice, odnosno svako od njih je upoznat s 2-3 činjenice o tome. Razlog tome može biti nepostojanje ili šturo postojanje teme

LGBTQ+ zajednice u kurikulumu osnovnih i srednjih škola, nedovoljno pričanje i znanje samog društva u cjelini, no to može biti povezano i sa samim položajem LGBTQ+ zajednice u društvu, gdje još uvijek nisu u potpunosti prihvaćeni, te je i u današnje vrijeme dosta prisutna homofobija. Hodžić i LORI (2022.) proveli su analizu školskih udžbenika na temelju koje je vidljivo da su LGBTQ+ sadržaji nevidljivi, marginalizirani ili jedva zastupljeni. Kao izuzetak javljaju se novija izdanja knjige iz etike iz 2020. i 2021. godine gdje su opširnije predstavljene teme vezane uz pitanja LGBTIQ+ zajednice (Hodžić, LORI, 2022). No kao razlog se još može navesti i nedovoljna osobna zainteresiranost i motiviranost da se više nauči o povijesti i samom pokretu LGBTQ+ zajednice.

Sljedeće pitanje je vezano za Povorku ponosa, odgovori slijede u nastavku:

P1: *„Bila sam na prajdu jednom. Van toga 100% podržavam održavanje i sudjelovanje u povorci ponosa. I ima da je bude.“*

P2: „*Sudjelovala sam u zadnje dvije Povorke ponosa u Zagrebu i imala jako pozitivno iskustvo, ispunila je sva očekivanja koja sam imala ugodnog društva, zabave i slavljenja svoga identiteta. Gledam na nju kao lijepu stvar i ideju gdje kao zajednica gdje puno ljudi nažalost osjeća sram i strahove oko svoga identiteta mogu uzeti jedan dan i samo ga slaviti sa ostalima bez da moraju razmišljati o stavovima društva.“*

P3: *„Svake godine, od 2017. godine, sudjelujem u Povorci ponosa u Zagrebu. Moje iskustvo sudjelovanja u Povorci je pozitivno, uvijek sam se osjećao osnaženo, veselo i radosno nakon hoda za prava manjina okružen ljudima koji su mi slični. Pozitivna energija i normalizacija pripadnika LGBTIQ+ zajednice mi se tada čini posebno naglašenom.“*

P4: *„Bila sam na nekoliko Povorki ponosa, prva mi je bila najljepša jer mi je sve to bilo novo, a posljednja mi je značajna jer sam bila u povorci prvi put sa svojom dugogodišnjom curom. Podržavam Povorku ponosa,....“*

Na temelju odgovora vidimo da ispitanici podržavaju održavanje Povorke ponosa, te i sami sudjeluju u njoj. Povorka im predstavlja sigurno mjesto gdje slobodno mogu biti

ono što jesu, okruženi ljudima koji su slični ili isti kao oni, odnosno također pripadnici LGBTQ+ zajednice.

Posljednje pitanje vezano je uz stav ispitanika o tome u kojem će se smjeru razvijati mišljenje hrvatskog društva o LGBTQ+ zajednici u narednim godinama.

P1: „*Ako pratimo američke trendove, čini se da će LGB ekipi biti sve bolje, a nažalost trans ljudima sve gore. Iznimno mi je žao zbog toga. Od queer ljudi koje znam dobar dio planira otići ili već je u veći grad ili u inozemstvo.“*

P2: „*Općenito mislim da se razmišljanje društva razvija u pozitivnom smjeru, no jako sporim koracima i napredak će se neće moći vidjeti u skorašnjoj budućnosti.“*

P3: *„Čini mi se da RH ide, kao i neka druga društva, u radikalizam – i desni i lijevi. Teško mi je predvidjeti kakva će situacija točno biti jer ne razaznajem koje bih točno parametre trebao iskoristiti u predviđanju, no nisam previše optimističan uzimavši u obzir kulturalni i tradiconalistički kontekst naše države. Čini mi se da bi društvo moglo biti prividno tolerantnije i da bi razlike mogle supostojati, ali definitivno ne na razini na kojoj bi trebali, a to je inkluzivna.“*

P4: *„Mislim da će generalno za 10 godina stav prema LGBT zajednici biti pozitivniji u odnosu na trenutno i prošlo stanje te će ljudi generalno više izlaziti van iz ormara i progovarati o svojim životima.“*

Podijeljena su mišljenja o razmišljanju ispitanika o narednim godinama. Većina kaže da se društvo razvija u pozitivnom smjeru, da će biti otvorenije prema LGBTIQ zajednici, gdje će ljudi moći biti otvoreni što se tiče svoje seksualne orijentacije ili identiteta, no sve će to ići sporijim tempom. S druge strane, jedna osoba navodi da nije sigurna s obzirom na trenutnu situaciju u Hrvatskoj, jer je društvo previše podijeljeno između ljevice i desnice. Hrvatska ima pretežno starije stanovništvo, samim time je društvo konzervativnije, odnosno ima tradicionalno razmišljanje što se tiče LGBTIQ zajednice i prihvaćanja drugačijeg od “uobičajenog”. S obzirom na trenutnu političku scenu u Republici Hrvatskoj, odnosno pobjedu desnice, ali i jačanje stranke ekstremne desnice na nedavnim parlamentarnim izborima, možda nam i to može govoriti o tome u kojem će se smjeru razvijati hrvatsko društvo po pitanju LGBTIQ zajednice i kako

zapravo društvo u većini razmišlja. LORI (2007) na temelju provedenog istraživanja navodi kako stavovi mlađih i obrazovanijih građana vode prema pozitivnom trendu u prihvaćanju LGBTIQ+ zajednice, ali je veći broj građana gdje je još uvijek zastupljen patrijarhat i predrasude koje se temelje na konzervativno tradicionalnim uvjerenjima.

3. ODREĐENA PODRUČJA U ŽIVOTU LGBTIQ ZAJEDNICE

U ovom poglavlju bit će riječ o područjima života koja su sastavni dio svakog pojedinca, te će se ono detaljnije baviti određenim područjima života LGBTIQ pripadnika i njihovim položajem u svakom području. Najprije će se kratko opisati sam pojam područja života, koji je usko povezan s pojmom kvalitete života, a kvaliteta života uključuje određena područja koja će biti opisana u nastavku rada.

Pojam kvalitete života predmet je istraživanja brojnih znanosti, primjerice u psihologiji, sociologiji, filozofiji, medicini i zdravstvenoj zaštiti. Tijekom povijesti definicije kvalitete života se razlikuju i novim spoznajama mijenjaju. Sredinom 20. stoljeća pojam kvalitete života najčešće se podrazumijevao kao životni standard, a istraživanja na tu temu rađena su u području ekonomije. Kako se životni standard povećao, tako su se istraživanja počela baviti i istraživanjem zadovoljstva i društvenih potreba. Takva istraživanja bila su najviše u području sociologije (Vuletić i Misajon, 2011.).

Kroz literaturu se najčešće spominju dva pristupa konceptualizaciji kvalitete života. Prvi je skandinavski, koji uzima u obzir objektivne pokazatelje kvalitete života društva kao cjeline poput stope nezaposlenosi, broj radnih sati, itd. Drugi je američki, u okviru kojega su naglašeni subjektivni indikatori kvalitete življenja poput zadovoljstva životom, posao, itd., a odnosi se na pojedinca. (Lučev i Tadinac, 2008.).

Na temelju suvremenih spoznaja o pojmu kvalitete života zaključuje se da se radi o multidimenzionalnom i internacionalnom konceptu, koji obuhvaća velik broj međusobno na različite načine povezanih faktora i odnosi se na različita područja života (Bratković, 2007., prema Skoblar, 2016.). Holjevac (2006.) navodi da se elementi koji su dio kvalitete života mogu podijeliti na tri veća područja: prvo područje je zdravlje i fizička forma, drugo život u obitelji i široj zajednici, a posljednje područje

je zaposlenje i napredovanje. Područja života kojima se baci ovaj rad u nastavku nastoji se prikazati kakav je položaj pripadnika LGBTQ+ populacije u Hrvatskoj su zajednica LGBTQ+ pripadnika, koja se dijeli na užu i širu zajednicu, zaposlenje i zdravstvo.

S obzirom na to da je već ranije spomenut, te će se spominjati u daljnjem tekstu, pojam *coming out* potrebno je definirati. *Coming out* ili outanje predstavlja složeni i cjeloživotni proces u kojem pojedinac prepoznaje, prihvaća i dijeli svoju seksualnu orijentaciju, najprije sa sobom, a zatim i s obitelji, prijateljima, kolegama s posla, itd. (Huremović, 2012.).

3.1. ZAJEDNICA PRIPADNIKA LGBTIQ POPULACIJE

Svaki pojedinac je od rođenja okružen ljudima u svojoj okolini, a ti ljudi zapravo čine njegovu zajednicu. Možemo reći da imamo užu i širu zajednicu u životu pojedinca, pa će se za potrebe ovog rada u užu zajednicu svrstati roditelji, braća, prijatelji i šira rodbina, a u širu zajednicu svrstati će se susjedstvo u kojem živimo, ljudi s kojima svakodnevno dolazimo u susret, škola, fakultet, udruge, itd.

3.1.1. UŽA ZAJEDNICA

Obitelj je kod većine osoba sastavni i najvažniji dio života. Od samog rođenja, većinu mladosti provodimo u svakodnevnom kontaktu s roditeljima, braćom i sestrama. Obitelj je zapravo primarna društvena zajednica čija je uloga zaštita i odgoj, uz mnoge druge stvari. U obitelji bi se članovi trebali osjećati sigurno i ostvarivati svoja prava. Kako rastemo, tako se i povećava krug uže zajednice, stečemo prijatelje, upoznajemo širu obitelj, te oni također postaju sastavni dio naših života. Ako kod pojedinca postoji nemogućnost iskrenog izražavanja svog seksualnog identiteta unutar vlastite obitelji, može doći do brojnih poteškoća. To može dovesti do disfunkcionalnih odnosa i komunikacije unutar obitelji, javlja se i nemogućnost ostvarivanja kvalitetnih odnosa u svim područjima života te drugim teškoćama mentalnog zdravlja (LORI, 2011.).

Upitnikom je ispitana i tema uže zajednice, odnos s obitelji, prijateljima i širom rodbinom vezano za njihovo pripadanje LGBTIQ zajednici. Ispitanike se pitalo jesu li

outani svojoj užoj zajednici, osjećaju li podršku od nje te ima li razlike u prihvaćanju njihove seksualne orijentacije između obitelji i prijatelja. Odgovori slijede u nastavku:

P1: „*Osobno, ja sam u velikoj manjini te imam iznimnu podršku od doma i od užeg kruga. Moja biseksualnost je jednako „non-issue“ kod mene i mojih kao činjenica da imam smeđe oči. Autanje je bilo čupavo i stresno, ali s godinama se to ispeglalo. Prijatelji su skroz lako to prihvatili, uvelike zato jer ih je većina i sama queer. Podrška u tom smislu je nešto neopisivo, ne bih je mijenjala za cijeli svijet.“*

P2: „*Outana sam svim ljudima koji mi imaju bilo kakav veći značaj u životu, te smatram ako mi nešto znače i bliski su mi da nebi trebali imati problem sa mojom seksualnom orijentacijom. Nisam nikada imala potrebu posjesti prijatelje ili rodbinu i sada održati im neki veliki razgovor o tome kako sam gay ili nešto tako i oficijalno se outati nego bih uglavnom to ubacila u razgovor ili spomenula..... Sa sestrom sam od dvanaeste godine pričala o svojim simpatijama na cure i nekako je to uvijek znala, a roditelji su shvatili u srednjoj i prema mojim karakteristikama i kad sam krenula izlaziti da nisam straight, ali sam prilično sigurna da ne znaju moju točnu orijentaciju kao gay nego možda misle da sam bi ili nešto drugo. Znala sam oduvijek da moji roditelji nemaju predrasude na toj bazi pa nisam osjećala potrebu skrivati se oko toga,..... Svejedno smatram da imam podršku od svojih, te se za prijatelje ne bi htjela okruživati ljudima od kojih smatram da nemam podršku. Osjećam se uglavnom sigurno biti ono tko jesam u većini situacija kada sam okružena s bližnjima uglavnom zato što ne osjećam da moram paziti što pričam da mi nešto ne izleti što je možda „gay“ ili da moram mijenjati kako se ponašam. Definitivno je drukčiji način na koji roditelji prihvaćaju seksualnu orijentaciju od prijatelja, te imam manja očekivanja razine razumijevanja za roditelje.... Jako mi znači što sam mogla odrastati u obitelji u kojoj nisam morala skrivati tko sam i nisam dobivala osuđivanje od toga mislim da mi to daje jako puno samopouzdanja u odraslom životu i ne sputavaju me tuđa mišljenja i osuđivanja i dopušta mi da se okružim ljudima koji pozitivno utječu na mene u sadašnjem životu, tjst. pružili su mi u tom pogledu stabilnost da ne prihvaćam ništa manje od potpunog prihvaćanja od svojih prijatelja i drugih. Mislim da bi bez toga bila potpuno drukčija osoba i jako sam zahvalna.“*

P3: „*Outao sam se svojoj obitelji u svojoj 24. godini. Moje iskustvo je bilo bolje od očekivanoga, no i dalje je u meni izazvalo neugodne emocije i zabrinutost za roditelje. Pitanja koja su se nametala bila su slijedom: „Kako će se na njih odraziti moje outanje sada kada sve znaju?“ / „Koliko je njima sada teško prihvatiti me?“ / „Hoće li se naš odnos zauvijek promijeniti?“ / „Jesam li ih sada izgubio?“ Reakcija oba roditelja bila je prihvaćajuća s verbalizacijom podrške i ljubavi, ali i s izjavama poput: „Možda bi bilo drukčije da smo radili nešto drukčije..“ / „Budi oprezan, to je samo izbor, možda te prođe, čuvaj se..“ što čini cijeli proces emocionalno kompleksnim i zbunjujućim. Smatram da imam podršku od uže zajednice, primarno se referirajući na prijatelje. S prijateljima se osjećam puno ugodnije, prihvaćenije, autentičnije. S njima izostaje taj faktor straha i srama te je jednadžba tu vrlo jednostavna – ako me ne prihvaćaš takvim kakav jesam (u mom slučaju to je kao gej muškarca) onda za tebe više nema mjesta u mom životu. Ne želim biti okružen osobama koje ne mogu dopustiti različitostima da postoje. S obitelji su stvari, iz moje perspektive, ipak malo kompliciranije od toga. Podrška moje obitelji i prijatelja mi je jako značajna. Volim svoju užu obitelj i svoje prijatelje te želim biti prihavćen baš takav kakav jesam. Činjenica da mogu biti u potpunosti svoj pred njima otvara mi mogućnost autentičnog života bez straha. Iz nje crpem inspiraciju i motivaciju da se i dalje borim.“*

P4: „*Nisam se outala svojom voljom, duga je priča, no moji roditelji su igrom slučaja saznali da izlazim s tadašnjom djevojkom. Nisu u početku odobravali što sam gej niti imali razumijevanja, dosta sam nailazila na komentare tipe „Što će susjedi reći“ ili „Imam li problema s samopouzdanjem pa mi se zato ne sviđaju dečki“. S vremenom su shvatili nekako kako stvari stoje i pomirili se s time. Iako ne razumiju baš sav taj moj svijet osjećam podršku i da bi me branili pred drugima da krene nekakva drama sad zbog moje seksualne orijentacije. Od šire obitelji zna samo nekoliko ljudi za koje sam i prije znala da će reagirati dobro, za ostatak rodbine procjenjujem kada je najbolje vrijeme reći jer ne planiram se skrivati cijeli život. Prijateljima sam se mnogo ranije outala i svi su dobro prihvatili, no već mi je prije bilo lakše jer sam znala njihove stavove i uvjerenja o LGBT zajednici. Od prijatelja dobivam podršku u obliku savjeta i podrške, a u obitelji osjećam da sam i dalje dio te obitelji i dobivam onu obiteljsku podršku bez obzira na moju orijentaciju.“*

Sva četiri ispitanika navode da su obitelji upoznate s njihovom seksualnom orijentacijom i prihvaćaju ih takve kakve jesu, iako je na početku njihovog outanja bila malo drugačija situacija. Kod jednog ispitanika roditelji na početku nisu prihvatili to da je LGBTIQ pripadnik i trebalo im je neko vrijeme da prihvate tu činjenicu. Drugi ispitanik navodi da njeni roditelji nemaju predrasude što se tiče LGBTIQ populacije, te nije morala živjeti u strahu zbog svoje seksualne orijentacije. Zapravo su od svih ispitanika roditelji u početku, neki više, a neki manje, bili nesigurni, zbunjeni, nisu otprve prihvatili činjenicu da im je dijete drugačije seksualne orijentacije, odnosno zapitali su se jesu li pogriješili u nečemu tijekom odgoja, zabrinulo ih je što će okolina reći. Bez obzira na početak, danas imaju podršku od obitelji i osjećaju se kao dio nje, što smatraju jednom od najvažnijih stvari u životu, te mogu uvijek računati na roditelje u bilo kojem smislu. Što se tiče prijatelja, navode da imaju potpunu podršku prijatelja, da su prihvaćeni od strane njih takvi kakvi jesu, najvažnije im je da su okruženi ljudima koji prihvaćaju njihovu seksualnu orijentaciju i ne moraju to skrivati. Podrška od strane prijatelja, bilo heteroseksualne ili homoseksualne orijentacije, je važan izvor socijalne podrške, odnosno društvenog prihvaćanja i emocionalne bliskosti (UNDP-Hrvatska, 2006., prema Vučković Juroš, 2015.). Jedan ispitanik navodi da od šire rodbine za njegovu seksualnu orijentaciju zna nekolicina njih, a ispitanica je navela da nikad to nije skrivala i da svoju seksualnu orijentaciju najnormalnije spominje kroz razgovor. Slični rezultati su dobiveni i u raznim istraživanjima, koja će se prikazati u nastavku.

Doc. dr. sc. Štambuk je u suradnji s udrugama Dugine obitelji i LORI provela istraživanje „Iskustva i potrebe mladih LGBTIQ osoba u Hrvatskoj“. U njemu je sudjelovalo 397 osoba u dobi od 15 do 30 godina. Rezultati su pokazali da su sudionici o svom LGBTIQ identitetu otvoreniji u užoj negoli široj okolini. Partneri i bliski prijatelji sudionika su osobe koje su najčešće upoznate s LGBT identitetom sudionika. Što se tiče obitelji, sudionici imaju veću spremnost na outanje majkama i braći nego očevima i široj obitelji. Također, sudionici navode kako su se prvo outali bliskim prijateljima, a nakon toga članovima obitelji i ostatku svoje okoline (Štambuk, 2022.).

LORI je provela istraživanje „Prihvaćanje pripadnica i pripadnika seksualnih manjina u obitelji“ u kojem je sudjelovalo 236 osoba LGBTQ u dobi od 15 do 47 godina. Četiri

petine sudionika navodi da im je važno da roditelji znaju za njihovu seksualnu orijentaciju, a kao razlog tome navode da žele živjeti život bez skrivanja, bez straha, žele da ih se poštuje i da im roditelji budu dio života te da imaju njihovu podršku. Veći postotak sudionika će prvo otkriti svoju seksualnu orijentaciju majci nego ocu, a između majke i braće, najveći broj je prvo razgovarao o svojoj seksualnoj orijentaciji s bratom ili sestrom. Najveća prepreka u outanju sudionika obitelji je strah od reakcije, odbacivanja i nasilja, bilo verbalnog ili fizičkog, a kao prepreku navode i razočaranje ili povredu roditelja (LORI, 2007.).

Milković (2013.) je u suradnji s Zagreb Pride-om provela „Istraživanje o nasilju, diskriminaciji i zločinu iz mržnje protiv LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj". Rezultati prikazuju da ispitanici više dijele svoju seksualnu orijentaciju s majkom, a nešto u manjoj mjeri s ocem, te skoro polovica ispitanika navodi da su roditelji upoznati s njihovom seksualnom orijentacijom. Ispitanici navode da u najvećoj mjeri o njihovoj seksualnoj orijentaciji znaju prijatelji i partneri, a najmanje njihova šira obitelj (Milković, 2013.).

Iako su gore navedena iskustva bila, odnosno danas jesu pozitivna što se tiče obitelji i prijatelja i njihovog prihvaćanja, veliki broj LGBT pojedinaca često nailazi na nerazumijevanje od strane svoje obitelji, zbog njihovih vlastitih svjetonazorskih uvjerenja ili drugih razloga zbog kojih članovi njihove obitelji osjećaju netrpeljivost prema osobama koje su neheteroseksualne orijentacije. LGBT pojedinci zbog toga mogu doživjeti fizičko i emocionalno nasilje od svoje obitelji. Podaci jednog EU LGBT istraživanja pokazuju da su LGBT pojedinci bili uznemiravani, doživjeli nasilje i prijetnje nasiljem od strane članova obitelji i kućanstva. S obzirom na to, nije iznenađujuće što skoro polovica ispitanika nije outana ni jednom članu svoje porodice, dok je 30% njih outano par osoba iz porodice (Vučković Juroš, 2015.).

Stojanović i suradnici (2016.) u Srbiji su proveli istraživanje „Stigmatizacija mladih LGBT osoba od strane državnih institucija", gdje su ispitanici naveli da su od strane prijatelja na to da su pripadnik LGBT populacije dobili pozitivne reakcije, što se podudara s gore navedenim rezultatima istraživanja, no od strane obitelji, šire obitelji, u školi ili na fakultetu su doživjeli negativne reakcije. Isto tako, kod većine ispitanika roditelji su negativno reagirali na njihovo outanje.

Što se tiče Hrvatske u sklopu Europske unije, odnosno položaj LGBTIQ pripadnika u odnosu na zemlje članice, Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA) je 2019. godine provela online EU LGBTI II istraživanje. Sudjelovalo je 28 članica Europske unije (tada je još Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske bilo uključeno) i Sjeverna Makedonija i Srbija kao kandidatkinje. Sudjelovali su ispitanici od 15 godina nadalje, čime su prvi put obuhvaćeni maloljetnici u istraživanju na temu LGBTI populacije. Ispitivalo se o otvorenosti u vezi s pripadnosti LGBTI zajednici, iskustvima s diskriminacijom, uznemiravanjem i nasiljem, svijesti o pravima, pozitivnim i negativnim iskustvima u obrazovanju i na poslu, o zdravlju i blagostanju, socioekonomskim i životnim uvjetima te pitanju stanovanja. Ovo istraživanje se nadograđuje na istraživanje iz 2012. godine koje je ispitalo slične teme, a sudjelovali su ispitanici od 18 godina nadalje. [1]

Graf 3.1.
Prikaz usporedbe odgovora ispitanika iz Hrvatske i zemalja Europske Unije

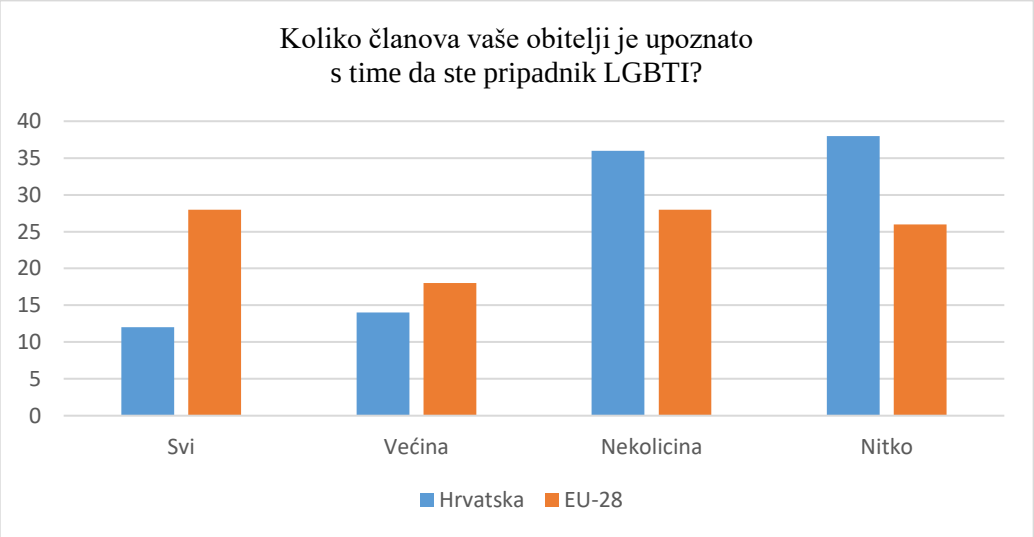

Izvor: FRA, 2020.

Graf 3.1. prikazuje usporedbu hrvatskih pripadnika LGBTI populacije i onih u zemljama Europske unije uz Sjevernu Makedoniju i Srbiju, na pitanje koliko članova obitelji zna za njihovu seksualnu orijentaciju. Vidljivo je da Hrvatska ima manji

[1] https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/2020/lgbti-survey-data-explorer

postotak otvorenosti prema svima ili nekim članovima obitelji, dok je veći postotak skrivanja svoje seksualne orijentacije od članova obitelji u odnosu na zemlje EU.

Graf 3.2.
Prikaz usporedbe odgovora ispitanika iz Hrvatske i zemalja Europske Unije

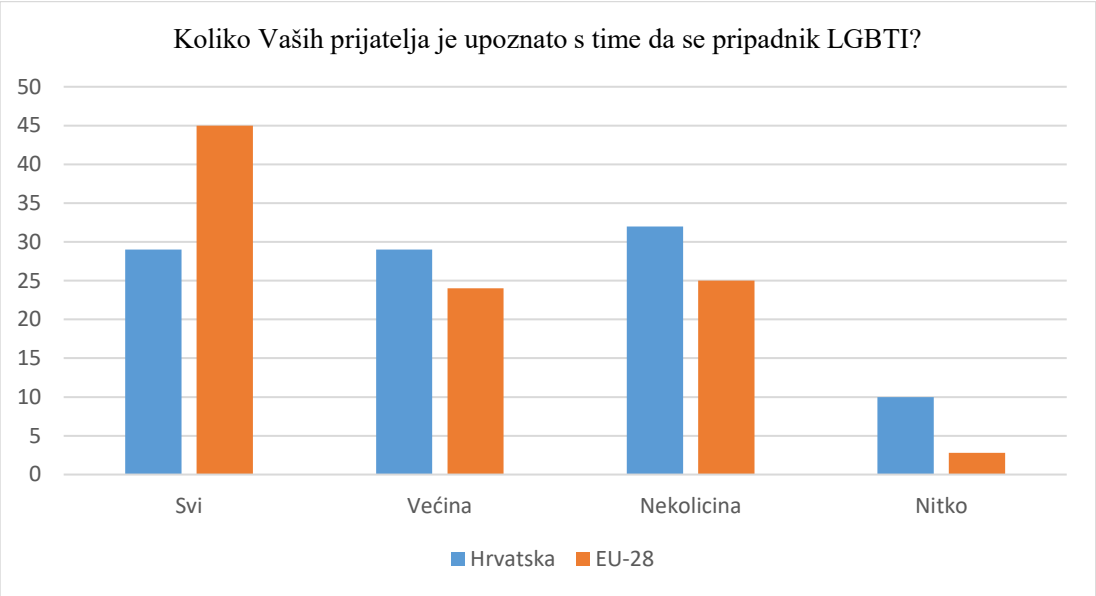

Izvor: FRA, 2020.

Graf 3.2. također prikazuje usporedbu odgovora na pitanje koliko njihovi prijatelji znaju da su pripadnici LGBTI, gdje se može vidjeti da je postotak otvorenosti sa svim prijateljima manji u odnosu na zemlje EU, a veći je kod otvorenosti s većinom ili nekoliko prijatelja. No, postotak je skoro isti kod prva tri odgovora, odnosno većina prijatelja je upoznata s njihovom spolnom orijentacijom. Ove razlike vjerojatno ovise o krugu prijatelja koji se nalaze u životu ispitanika, odnosno njihovoj otvorenosti prema pripadnicima LGBTI. Na temelju oba grafa može se zaključiti da su stanovnici zemalja EU u prosjeku otvoreniji prema pripadnicima LGBTI jer se veći postotak otvoreno izjašnjava o svojoj seksualnoj orijentaciji. Dok je u Hrvatskoj veći postotak ispitanika otvoren prema manjem broju ljudi u svom životu.

Agencija Valicon, u sklopu europskog projekta „CareFor“, provela je ispitivanje javnog mišljenja o duginim obiteljima u Hrvatskoj i Sloveniji. Među iznenađujućim nalazima istraživanja ističe se da gotovo 29% ispitanika sigurno zna da među prijateljima i poznanicima ima barem jednu LGBTIQ osobu, dok njih 32% vjeruje da takve osobe čine dio njihova socijalnog kruga (Dugine obitelji, 2023.).

3.1.2. ŠIRA ZAJEDNICA

Kad pojedinac krene u vrtić, školu, kada počne koristiti usluge koje su mu potrebne, zaposli se i drugo postaje dio zajednice u kojoj živi. Uz obitelj, šira zajednica je isto tako važan čimbenik u oblikovanju nas kao osobe, našeg identiteta, utječe na pojedinca u velikoj mjeri u stvaranju razmišljanja i pogleda na svijet. Jednom kad postanemo dio šire zajednice, često nam je važno što ona misli, odnosno na koji način funkcionira. U širu zajednicu spada susjedstvo u kojem živimo, ljudi koje svakodnevno susrećemo u dućanu, na putu do posla, u kafiću, vršnjaci iz škole ili fakulteta i drugi. Kada obiteljsko razumijevanje i njena podrška ne postoje ili nisu dovoljni, društvo svojim sustavima i mehanizmima podrške (Poredoš i sur., 2007.), primjerice udrugama koje se bave LGBTIQ tematikom ili određenim aktivnostima koje su namijenjene toj populaciji, može ponuditi odgovarajuću i primjerenu zaštitu, skrb i drugo.

Upitnikom je bilo ispitano i područje šire zajednice. Pitanje se odnosilo na upoznatost okoline i njene prihvaćenosti o pripadnosti LGBTIQ zajednici, iskustvo tijekom škole ili fakulteta i jesu li doživjeli nasilje ili diskriminaciju na temelju svoje seksualne orijentacije. Odgovori su prikazani u nastavku:

P1: „*Ne mogu reći da je šira okolina nužno sigurno mjesto za mene kao biseksualku. Ja imam tu privilegiju da sam cis žena, a ženska odstupanja od heteroseksualnosti se još i dalje shvaćaju kao „manji prijestup“ – dečkima je tu puno gore. Nisam doživjela nasilje po sebi. Bilo je negodovanja od strane roditelja bivše partnerice ili frendica koje misle da ih želim kad to ne bi moglo bit dalje od istine. Daleko najveći dio bifobije koje sam osjetila na sebi dolazio je od unutar LGBT zajednice. Rečeno mi je bilo da sam „okaljana k*****“ i sl., gunđalo mi se zbog moje privlačnosti prema muškarcima, općenit bezobrazluk na 100 načina..... S druge strane, kod dejtanja cishet frajera znalo je biti povremene fetišizacije – al to sam jako brzo srezala. Nisam dio udruge, ali sam bila jednom u Iskoraku i na prajdu. Kroz školovanje stvar je većinom bila okej, sad sam u malo konzervativnijoj sredini pa nisam aut i nisam sigurna namjeravam li biti.“*

P2: „*Okolina u mome starom gradu prije odlaska na fakultet je uglavnom više, manje znala da sam pripadnik LGBT zajednice, nisam se pretjerano skrivala, a okolina je bila dosta mala. Osjećaj sigurnosti zbog toga nije bio baš visok, bila sam svjesna da neki ljudi koji su homofobni i imaju loše stavove prema LGBT zajednici znaju da sam ja njen pripadnik zbog toga sam tada definitivno bila na oprezu i nekada osjećala se nesigurnom. Nisam nikad doživjela fizičko nasilje nego samo neugodne komentare i osuđivanje okoline. Mislim da nisam nikad bila diskriminirana od strane nekih osoba na višim pozicijama ili tretirana drugačije. U mojoj prijašnjoj okolini nije postojalo ništa usmjereno LGBT zajednici, no sada postoji, ali nisam koristila. Podršku kada sam je trebala je uvijek uglavnom dolazila od prijatelja koji su također bili pripadnici LGBT zajednice. Iskustvo kroz osnovnu/srednju školu definitivno nije bilo najbolje, neki ljudi u razredu su definitivno imali negativne stavove prema LGBT zajednici, te su znali biti neugodni. Svakodnevno biti u prisustvu tih ljudi definitivno nije bilo nešto što sam htjela. Također sam znala osjećati potrebu skrivati tko sam kao mlada osoba koja želi prihvaćanje od svoje okoline. Na fakultetu je iskustvo puno ugodnije baš zbog nove okoline, te je također puno lakše jer ne moram ostvarivati kontakt sa ljudima s kojima to ne želim za razliku od razreda u školama.“*

P3: „*Kao gej klinac koji je živio u ruralnom dijelu RH osjećao sam se čudno, izolirano, drukčije, u strahu i prije svega – užasno samo. Usamljenost je možda bio najdominantniji osjećaj koji me pratio kroz čitavo osnovno i srednjoškolsko obrazovanje. Bio je to period u kojem mi je zaista bilo teško uopće i razmišljati o tome da me kao jednog dečka privlače drugi dečki Mislio sam da sam jedini na svijetu koji se tako osjeća. Niti u medijima, niti oko mene nigdje nije postojao nitko tko je gej..... Osjećaj usamljenosti nije bio vezan samo uz iskustvo drukčijeg identiteta nego i uz nemogućnost pripadanja binarnoj skupini – djevojke i dječaci. Iako sam dječak, moje dominantno društvo su činile djevojke i to oduvijek. U tom sam dijelu imao skupinu vršnjakinja kojima pripadam, no uvijek bi se našao barem jedan dečko koji bi to istaknuo i zbog toga me zezao. Dok su moji vršnjaci imali svoje prve simpatije, ljubavne brodolome i iskustva s drugima kod mene je dominantan bio strah od toga da me se „ne otkrije“..... Dolaskom u Zagreb i upisivanjem fakulteta sam se osjećao puno slobodnije i bolje biti tko jesam..... U svojoj se okolini nisam osjećao sigurno, a i sada dok živim u Zagrebu, iako je bolje, to iskustvo i dalje nije takvo da bih rekao da*

sam bezbrižan. I dalje se osjećam nesigurno. Više su mi puta na ulici znali dobacivati pogrdne komentare, držanje za ruku s partnerom je gotovo uvijek opaženo i komentirano na vrlo nepristojan način. Čini i se da nikada nisam izravno bio diskriminiran radi svoje seksualne orijentacije, ali se u određenim situacijama znalo razaznati kako na neka mjesta jednostavno nisam dobrodošao kao gej muškarac. Doduše, važno mi je istaknuti kako postoje i divni ljudi poput mojih prijatelja/ica koji bi uvijek stali u obranu kada je to bilo potrebno. Trenutno živim i radim u Zagrebu gdje postoji nekoliko udruga koji se bave LGBTIQ+ pojedincima, a jedna od njih, koju osobno najviše preferiram i podržavam je Iskorak. Koristio sam usluge besplatnog psihološkog savjetovanja i besplatnog testiranja na spolno prenosive bolesti.“.

P4: „*U srednjoj školi se par cura u razredu okrenulo protiv mene i pokrenulo je val tračeva o mom seksualnom životu zbog moje orijentacije. Nisam se obazirala na to, iako su komentari došli do mene. Prije ili kasnije nikom u razredu nije to više bilo bitno, a i imala sam sreću što moj razred nije baš bio homofoban. Na fakultetu sam otvoreno pričala nakon druge, treće godine o svojoj seksualnoj orijentaciji i nisam naišla nikada na diskriminaciju ili otpor. Unutar lokalne udruge studenata psihologije sam sudjelovala na Danima seksualnosti i jedino tu sam osjetila diskriminaciju u vidu želje da nam se prekine program jer smo podržali LGBT zajednicu. Van toga nisam nikada osjetila bilo kakvu diskriminaciju zbog svoje seksualne orijentacije i mislim da mogu biti jako zahvalna na tome.“*

Većina ispitanika navodi kako se nisu osjećali sigurno, slobodno biti ono što jesu u svojoj okolini, osjećali su se usamljeno i izolirano jer nisu bili okruženi osobama koje su također pripadnici LGBTIQ populacije. Tijekom osnovne i srednje škole doživjeli su najčešće verbalno nasilje, poput neugodnih komentara, negodovanja od strane drugih, pokretanja tračeva, itd. Škola je za mnoge učenike mjesto mira i sigurnosti, no može biti i mjesto u kojem je prisutna svađa, odnosno neprijateljsko okruženje. To nije daleko od istine kada govorimo o LGBT učenicima. Mnogi LGBT učenici se osjećaju izolirano i odbačeno od strane škole koju pohađaju svaki dan, gdje se ponekad suočavaju s uznemiravanjem ili nasiljem (Cunes, 2024.).

No kod svih se situacija promijenila odlaskom na fakultet u veći grad, gdje navode da su se osjećali slobodnije, opuštenije, mogli su biti otvoreniji što se tiče svoje seksualne

orijentacije i okružiti se drugim LGBTIQ pripadnicima. No bez obzira na preseljenje u veći grad, jedan ispitanik navodi da se i dalje ne osjeća u potpunosti sigurno i slobodno, te se i dalje suočava s nepotrebnim komentarima i pogledima. Ispitanici su više manje upoznati s postojanjem udruga koje su namijenjene LGBTIQ zajednici, a jedan ispitanik je koristio usluge koje udruga nudi.

Izvori podrške nisu uvijek jednako dostupni svima. U lošijoj su poziciji što se tiče neke formalne ili neformalne potpore, primjerice udruge, psihološka pomoć, drugi LGBT pojedinci, LGBT pojedinci iz malih sredina, što objašnjava da je preseljenje u gradove učestala strategija kojom se seksualne manjine nose sa svojom stigmatizacijom (Vučković Juroš, 2015.).

Jedan ispitanik navodi kako je zbog svoje biseksualnosti osuđen unutar same LGBTIQ zajednice. Kamenov i sur. (2016.) navode da su biseksualne osobe izložene dvostrukoj diskriminaciji, suočavaju se s predrasudama od strane heteroseksualnih i homoseksualnih osoba. Na temelju istraživanja u Hrvatskoj i drugim zemljama biseksualne osobe su manje prihvaćene od samih gejeva i lezbijki unutar zajednice (Bubalo, 2014.; prema Kamenov i sur., 2016).

Štambuk (2022.) je u svom istraživanju ispitala prihvaćenost i iskustvo sudionika tijekom školovanja kao pripadnika LGBTIQ. Rezultati se uglavnom poklapaju s iskustvom ispitanika navedenih gore. Više od polovice sudionika djelomično skriva svoj LGBTIQ identitet u kontaktu s osobama koje prvi put upoznaju, približno jedna četvrtina sudionika je vrlo otvorena, a nešto manje od četvrtine skriva svoj LGBTIQ identitet. Navode i da kod onih koji jesu otvoreni o svom LGBTIQ identitetu strah i nesigurnost su i dalje prisutni. Na pitanje o pozitivnim i negativnim reakcijama na LGBTIQ identitet, učestaliji izvor pozitivnih reakcija su bili njihovi vršnjaci, no oni su istovremeno bili i učestaliji izvor negativnih reakcija u odnosu na nastavnike i stručno osoblje tijekom cijelog obrazovanja. Više od polovice ispitanika se uglavnom osjećalo sigurno u srednjoj, dok skoro polovica navodi da se njihov LGBTIQ identitet nije uvažavao ni poštovao tijekom srednje škole. Kad uspoređujemo fakultet i srednju, rezultati su pokazali da su se sudionici češće osjećali sigurnije na fakultetu nego u srednjoj školi te su imali veći doživljaj uvažavanja i poštovanja svog LGBTIQ identiteta (Štambuk, 2022.).

U srednjoj školi i na fakultetu ispitanici su u većoj mjeri bili otvoreniji o svom LGBTIQ identitetu sa svojim vršnjacima nego s nastavnicima ili stručnim suradnicima, a više od polovice sudionika navodi da nikad nisu mogli biti otvoreni o svom LGBTIQ identitetu ili razgovarati o tome s nastavnicima i stručnim osobljem u srednjoj. Isto tako, navode da su imali potrebu za većim izborom izvora podrške i jasnijim informacijama gdje potražiti podršku tijekom srednje škole (Štambuk, 2022.).

Što se tiče podrške u srednjoj školi, sudionici su se najviše obraćali nastavnicima u koje su imali povjerenja, stručnim suradnicima poput psihologa, pedagoga i ravnateljice, te navode da im je podrška nastavnika bila vrlo važna. Za podršku su se javljali i nevladinim organizacijama poput Rozi megafon, Trans Aid, Centra za ljudska prava, Iskorak i drugih udruga, a od državnih institucija podršku su tražili od pravobraniteljice za djecu, Ureda za ravnopravnost spolova i policije. Neki od sudionika su naveli da nisu tražili podršku kad im je bilo potrebno jer su mislili da se neće ništa promijeniti. Kad se radi o fakultetu sudionici su se za podršku javljali rektoru, dekanu, voditelju studija, profesorima u koje su imali povjerenja, referadi, etičkom povjerenstvu, studentskim predstavnicima, LGBTIQ udrugama na fakultetu, itd. Od nevladinih organizacija i državnih institucija su koristili iste koje koristili su i sudionici u srednjoj školi. Neki od sudionika su pohađali individualnu psihoterapiju (Štambuk, 2022.).

Sudionike se pitalo i o uslugama u zajednici koje se bave LGBTIQ temom, odnosno o njihovom korištenju i dostupnosti. Najčešće su sudjelovali na nekim kulturnim i društveno-zabavnim sadržajima i koristili su uslugu informiranja, razlog tome je što su te dvije usluge najviše dostupne u mjestu gdje žive, no nisu u istoj mjeri dostupne za sve sudionike. Najmanje su koristili usluge psihološkog ili pravnog savjetovanja jer su manje dostupne ili čak nedostupne u njihovom mjestu (Štambuk, 2022.).

Važno je spomenuti da je za stručnjake koji rade u pomagačkim profesijama (primjerice zdravstveni djelatnici, policija, nastavnici) poželjno da budu u koraku s novijim stručnim stajalištima uz temu LGB populacije, da u svom radu budu nepristrani i da LGB osobe kojima je potrebna podrška tu istu i pruže. Odbijanje osobe radi njene seksualne orijentacije, reakcija ignoriranja ili nezainteresiranosti smatraju se izravnom diskriminacijom (Kamenov i sur., 2016.).

Graf 3.3.
Prikaz usporedbe odgovora ispitanika iz Hrvatske i zemalja Europske Unije

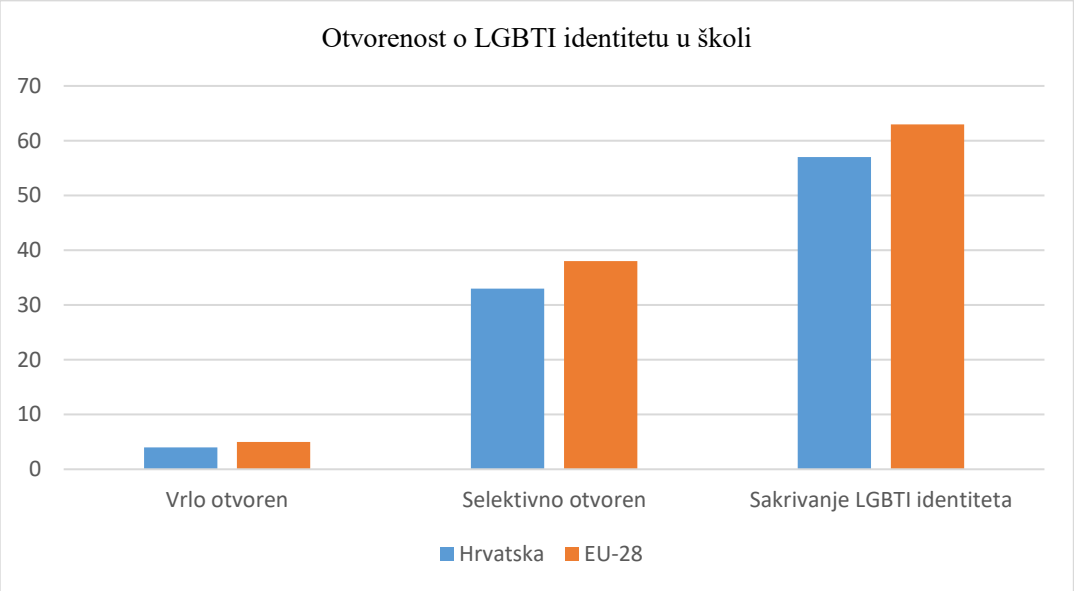

Izvor: FRA, 2020.

Graf 3.3. prikazuje odgovore hrvatskih ispitanika u odnosu na zemlje EU na pitanje o otvorenosti pojedinca o svom LGBTI identitetu u školi. Na temelju grafa vidljivo je da je iznimno mali postotak potpune otvorenosti o svojoj seksualnoj orijentaciji i u Hrvatskoj i u zemljama EU. Dok je najveći postotak ispitanika odgovorio da zapravo skriva svoju seksualnu orijentaciju u školi, i kod hrvatskih ispitanika i u zemljama EU. Razlog tome je vjerojatno strah od nasilja i diskriminacije jer su drugačiji od većine učenika, moguće negativne reakcije učenika i nastavnika ili negativno pričanje o LGBTI temi u školi. Na pitanje o tome koliko su njihovi vršnjaci u školi ili na fakultetu upoznati s time da su LGBTI pripadnici, oko 40% ispitanika iz Hrvatske odgovorilo je da nitko ili nekolicina zna za njihovu seksualnu orijentaciju, a oko 10% ispitanika odgovorilo je da svi ili većina vršnjaka zna. Rezultati su podjednaki i u zemljama EU.

Graf 3.4.

Prikaz usporedbe odgovora ispitanika iz Hrvatske i zemalja Europske Unije

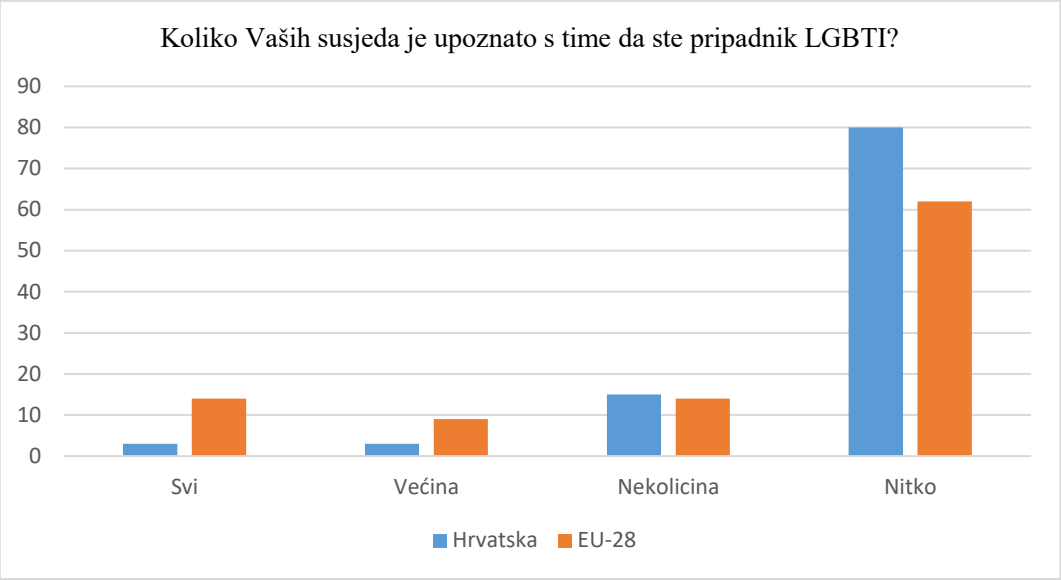

Izvor: FRA, 2020.

Graf 3.4. prikazuje usporedbu odgovora Hrvatske i zemalja EU na pitanje o znanju susjeda da su LGBTI pripadnici. Iz grafa je vidljivo da su ispitanici, kako iz Hrvatske, tako i iz zemalja EU, u najvećem broju odgovorili da nitko od susjeda nije upoznat s time. Dok je vrlo mali postotak ispitanika odabrao preostala tri odgovora.

Važno je spomenuti kako je negativna reakcija okoline jedan od čimbenika koji utječe na teže prihvaćanje roditelja da je njihovo dijete pripadnik LGBT. Više ispitanika u istraživanju o prihvaćanju LGBT osoba u njihovoj obitelji kao poteškoću u outanju svojim roditeljima navode zabrinutost i sram roditelja od reakcije njihove okoline na njihovu spolnu orijentaciju (Lori, 2007.). Postoji mogućnost da iz toga razloga najviše ispitanika ne želi podijeliti svoju seksualnu orijentaciju sa susjedima. Tu je vidljivo koliko su zapravo povezane uža i šira zajednica i da reakcija okoline utječe na pojedince i obrnuto, u ovom primjeru okolina je čimbenik koji utječe na ishod prihvaćanja vlastitog djeteta od strane roditelja.

3.2. ZAPOSLENJE PRIPADNIKA LGBTIQ POPULACIJE

Raznoliko i uključivo radno okruženje pomaže u stvaranju jednakih mogućnosti na tržištu rada i poboljšanju ishoda poslovanja. Raznolikost i uključivanje pridonose

poticanju novih zamisli te izgradnji inovativnog i uspješnog društva (Europska komisija, 2020.).

Kod područja zaposlenja upitnikom se ispitalo iskustvo zaposlenja obzirom na seksualnu orijentaciju, jesu li doživjeli diskriminaciju, te odnos poslodavca i kolega na poslu. U nastavku su prikazani odgovori:

P2: „*Radila sam do sada samo studentske poslove, te se nisam outala na tim zanimanjima, pa ne mogu pričati o iskustvima na radnom mjestu.*"

P3: „*Rekao bih da imam privilegiju da radim u području mentalnog zdravlja ukojemu se ljudi zapravo poštuju baš zbog svoje autentičnosti i da su dobrodošli u svijet rada zbog svojih kompetencija, snaga i karakteristika relevantnih za to radno mjesto. Poslodavac i radna okolina poštuju sva moja prava. Nisam doživio diskriminaciju na poslu. Radna okolina i kolege me prihvaćaju. Mogu s njima dijeliti sve informacije vezane uz svoj privatni život (naravno, ono što smatram primjerenim za dijeljenje u radnom kontekstu). Osjećam se poštovano i prihvaćeno.*"

P4: „*Zaposlila sam se na radnom mjestu gdje otvoreno pričamo o mentalnom zdravlju i različitim srodnim temama pa samim time sam znala od početka da moja seksualna orijentacija neće predstavljati nikome problem. Tako je i bilo, relativno brzo sam se outala na poslu šefici i kolegama te stvarno nitko nije bio neugodan prema meni niti mi je tko pravio probleme. Naišla sam na propitkivanja i radoznalost od par kolega, ali sve u dobrom duhu.*"

Jedan ispitanik nema radnog iskustva osim studentskog posla. Dok dvoje ispitanika navodi da mogu biti otvoreni o svojoj seksualnoj orijentaciji na radnom mjestu, da se osjećaju prihvaćeno i nisu doživjeli nikakav oblik diskriminacije, međutim, podaci iz istraživanja pokazuju malo drugačiju sliku. Svakako ovi ispitanici nisu reprezentativan uzorak za cijelu LGBTIQ populaciju, već koristimo njihove odgovore kao uvid u iskustvo i razmišljanje u Hrvatskoj.

LGBTIQ osobe se i u današnje vrijeme suočavaju s diskriminacijom pri zapošljavanju, na samom radnom mjestu (Vučković Juroš, 2015.) i na kraju karijere, što se protivi zakonodavstvu Europske Unije (Europska komisija, 2020.), a službenih prijava

diskriminacije u Hrvatskoj je u malom broju (Vučković Juroš, 2015.). Ako se LGBT osobe odluče prijaviti i pokrenuti tužbu protiv diskriminacije na radnom mjestu, istraživanja pokazuju da većina ipak odustane (Zagreb Pride, 2013.; prema Vučković Juroš, 2015.). Mali broj prijava može se povezati i sa skrivanjem svoje seksualne orijentacije na poslu, zbog čega osobe osjećaju pritisak da bi izbjegle neugodne komentare od strane kolega. Mali broj prijava može se povezati s činjenicom da LGBTIQ osobe doživljavaju diskriminaciju od strane policije i pravosuđa, čime se narušava njihovo povjerenje, a obeshrabreni su prijaviti nasilje ili diskriminaciju kada je dožive (Milković, 2013.). Na temelju istraživanja, osobe koje su otvoreno LGBT na poslu često se suočavaju s negativnim stavovima i neugodnostima od strane kolega (Vučković Juroš, 2015.).

U istraživanju Milkovića (2013.) oko 15% sudionika je bar jednom ili više puta doživjelo diskriminaciju na poslu ili prilikom traženja posla. Što se tiče otvorenosti o svojoj seksualnoj orijentaciji, oko 80% sudionika navodi da kolege s posla znaju ili dijelomično znaju, a oko 15% njih navodi da kolege nisu upoznati s time (Milković, 2013.).

Što se tiče zaštite na razini Europske Unije, od 2003. godine u Europskoj Uniji je nezakonito diskriminirati osobe na radnom mjestu na osnovi njihove seksualne orijentacije. Zakonodavstvo obvezuje sve države članice EU na osiguravanje pravne zaštite od diskriminacije kada je riječ o podnošenju molbi za posao, napredovanju na radnom mjestu i osposobljavanju, te u pitanjima koja se odnose na uvjete rada, plaću i otkaze (European Commission, 2020.). Ista zaštita vrijedi i u pogledu diskriminacije i uznemiravanja u području zapošljavanja i socijalne sigurnosti ako do njih dolazi na osnovi promjene spola. No, novija istraživanja navode da trans osobe nailaze na dodatne prepreke kada nastoje ući na tržište rada (Europska Komisija, 2020.). Iako su LGBTIQ osobe zakonski zaštićene u području zapošljavanja, u praksi se to ne provodi u potpunosti.

Na snazi je Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju, koja sadrži pravo osobe da ne bude izložena diskriminaciji niti podvrgnuta uznemiravanju na temelju svoje spolne orijentacije u kontekstu zapošljavanja. Sud Europske unije je donio odluku da zabranjenu diskriminaciju može predstavljati javna izjava osobe kojom se isključuje

prijem u radni odnos osobe koja je drugačije seksualne orijentacije. LGBTIQ osobe se u području zapošljavanja suočavaju s preprekama u pronalaženju stabilnog posla, što može dovesti do većeg rizika od siromaštva, socijalne isključenosti i beskućništva (Europska komisija, 2020.).

Graf 3.5.
Prikaz usporedbe odgovora ispitanika iz Hrvatske i zemalja Europske Unije

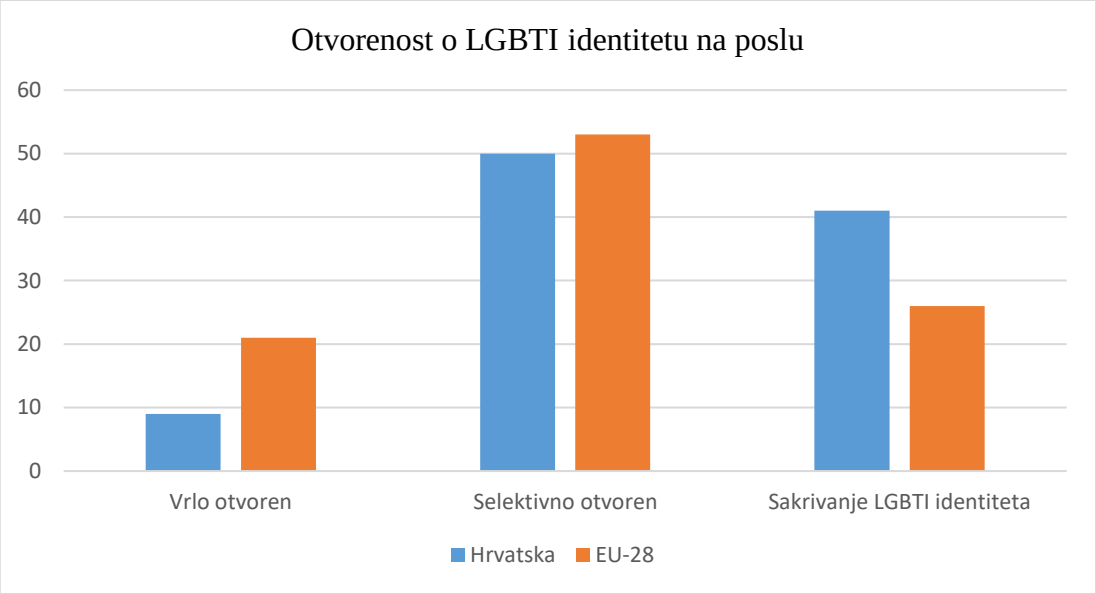

Izvor: FRA, 2020.

Na grafu 3.5. prikazana je usporedba odgovora ispitanika iz Hrvatske i zemalja EU na pitanje o otvorenosti o svojoj seksualnoj orijentaciji na poslu. Najmanji postotak je onih koji su u potpunosti otvoreni kod oboje, s tim da su ispitanici u zemljama EU za nekih 10% otvoreniji. Polovica ispitanika kod oboje je selektivno otvorena, odnosno bira s kojima ljudima dijeli svoj LGBTI identitet. Što se tiče hrvatskih ispitanika, dosta njih je odgovorilo da sakrivaju svoj LGBTI identitet na poslu. Mogući razlozi sakrivanja ili biranja određenih osoba s kojima dijele svoju seksualnu orijentaciju mogu biti strah od diskriminacije, neprihvaćanje od strane kolega ili nadređenih, mogućnost gubitka posla, neželjeni komentari, itd. Na ovo se može nadovezati pitanje koliko kolega na poslu je upoznato da su pripadnici LGBTI, gdje više od polovice hrvatskih ispitanika odgovara da nitko ne zna, jedna četvrtina navodi da par kolega zna, a najmanji postotak je naveo da većina ili svi znaju njihovu seksualnu orijentaciju. Slični odgovori su i kod pitanja o dijeljenju svoje seksualne orijentacije s nadređenima i klijentima odnosno korisnicima na poslu. I kod hrvatskih ispitanika i ispitanika

zemalja EU najveći postotak ne dijeli tu informaciju ni s kim. Jedino zemlje EU imaju nešto veći postotak kod dijeljenja svog LGBTI identiteta s nadređenima i kolegama na poslu. Ovo istraživanje je ispitalo i doživljavanje diskriminacije na poslu, skoro svi ispitanici u Hrvatskoj i zemljama EU navode da nisu bili diskriminirani radi LGBTI identiteta. To možemo povezati s prethodno navedenim da većina ispitanika nije sklona otkrivanju svog LGBTI identiteta na poslu. U usporedbi podataka istraživanja iz 2012. i 2019. godine, diskriminacija na poslu se povećala. U 2012. godini 19% ispitanika je bilo diskriminirano na poslu, a 2019. njih 21%. Kod trans osoba u 2012. godini 22% ispitanika je bilo diskriminirano, dok je u 2019. poraslo na čak 36% (FRA, 2020.).

S obzirom na nedavno istraživanje koje je ispitalo javno mišljenje građana Hrvatske i Slovenije, 71% ispitanika izjavljuje da ne bi imalo problema s kolegama na poslu koji su LGBTIQ osobe, a preko 70% nema problema s time da kolege na poslu imaju istospolnog partnera ili partnericu (Dugine obitelji, 2023.). Mišljenje društva se mijenja u pozitivnom smjeru kod prihvaćanja LGBTIQ populacije, te postoji mogućnost da se kroz nekoliko godina pripadnici LGBTIQ populacije neće morati skrivati ne samo na poslu, već i u drugim područjima života.

4. PRAVA PRIPADNIKA LGBTIQ POPULACIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Osnovno načelo suvremenog prava o ljudskim pravima je da su svi ljudi jednaki. Svi propisi koji se bave zaštitom ljudskih prava proizlaze iz težnje svih ljudskih bića da imaju jednake mogućnosti, bez obzira na razlike, jer nam je zajedničko da smo svi ljudska bića. Ljudska prava pripadaju pojedincima već samim time što su ljudska bića, a ne zbog zapisa u nekom zakonskom tekstu. Uloga države je da jamči zaštitu ljudskih prava, zato se može reći da su ljudska prava iznad države te ih ona mora poštovati.[2]

[2] https://www.czss-ck.hr/ - Podružnica Obitelji centar- stručni članci (Ljudska prava)

Moderno demokratsko društvo trebalo bi karakterizirati spremnost i sposobnost države da zajamči poštovanje prava građana i da im pruži primjerenu zaštitu od kršenja istih, te se očekuje od građana da se zauzmu za svoja prava (Vasić i Tulić, 2012.).

U daljnjem tekstu navedeni su zakoni koji u Hrvatskoj štite prava pripadnika LGBTIQ zajednice, te su neki od njih zajamčeni raznim međunarodnim zakonima i dokumentima s kojima se hrvatsko zakonodavstvo moralo uskladiti. U Ustavu Republike Hrvatske (2014.), koji je temeljni akt države, pod odredbama kojima se štite ljudska prava i temeljne slobode u čl. 14. propisano je kako „svatko ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Svi su jednaki pred zakonom.“ U čl. 35. propisano je da se „svakom jamči štovanje i pravna zaštita njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti.“

Na zakonodavnom području, stupanjem na snagu Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19) vidljiv je pozitivan pomak po pitanju prava LGBTIQ osoba u izjednačavanju s brakom heteroseksualnih osoba. Tako Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola razlikuje životno partnerstvo koje je definirano u čl. 2. i podrazumijeva „zajednicu obiteljskog života dviju osoba istog spola sklopljenu pred nadležnim tijelom u skladu sa odredbama tog zakona.“ Neformalno životno partnerstvo definirano je u čl. 3. st. 1. i podrazumijeva „zajednicu obiteljskog života dviju osoba istog spola, koje nisu sklopile životno partnerstvo pred nadležnim tijelom, ako zajednica traje najmanje tri godine i od početka je udovoljavala pretpostavkama propisanim za valjanost životnog partnerstva.“

U Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12) u čl. 1. st. 1. je navedeno da se ovim Zakonom „osigurava se zaštita i promicanje jednakosti kao najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, stvaraju se pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti i uređuje zaštita od diskriminacije na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog

stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije.“

Još neki od zakona koji štite prava LGBTIQ osoba su Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 82/08, 69/17), Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24), Zakon o elektroničkim medijima (NN 111/21, 114/22), Zakon o radu (93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 46/23, 64/23), Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visoko obrazovanju (NN 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), itd. Neki od međunarodne ugovora koji štite LGBTIQ osobe su: Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948.), Amsterdamski sporazum (1997.), Rezolucija Europskog parlamenta A5-0050 (2000.), Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950.), Europska socijalna povelja (1961.), Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju (2000/78/EZ), itd. Europska Unija prvi put donosi Strategiju za ravnopravnost LGBTIQ osoba 2020. – 2025., a ciljevi su suzbijanje diskriminacije i jamčenje sigurnosti LGBTIQ osoba, izgradnja društva koje je uključivo za LGBTIQ osobe i predvođenje borbe za ravnopravnost. Dok Hrvatska donosi Nacionalni plan zaštite i promicanja ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije za razdoblje do 2027. godine, kojim se definiraju i postavljaju ciljevi vezani za ostvarivanje ljudskih prava i suzbijanje diskriminacije u Hrvatskoj. Navedeni nacionalni i međunarodni zakoni, dokumenti i strategije su zapravo dio antidiskriminacijskog zakonodavstva i prakse. Antidiskriminacijsko zakonodavstvo se odnosi na zakone kojima se nastoji spriječiti i ukloniti diskriminacija, a praksa se odnosi na mjere i aktivnosti koje institucije provode. Ono se provodi u okviru upravnih, građanskih i kaznenih postupaka, gdje u građanskim postupcima žrtva diskriminacije ostvaruje pravo na naknadu pretrpljene štete, a u kaznenom se kažnjava počinitelj (Agencija za temeljna prava i Europski sud za ljudska prava, 2018.). Temeljni pravni akt antidiskriminacijske politike u Hrvatskoj je Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12).

Povorku ponosa možemo zapravo gledati i kao najdugovječniji prosvjed za ljudska prava LGBTQ zajednice u Hrvatskoj. Ona potiče senzibilizaciju i socijalizaciju LGBTQ zajednice u društvu, njen karakter je informativan i edukativan, jer se pomoću

povorke postižu pozitivni učinci u sagledavanju problema s kojima se LGBTQ pripadnici suočavaju. Situacija je u današnje vrijeme bolja u odnosu na prije, jer nisu u tolikoj mjeri više izdvojeni od društva, već sudjeluju u razvoju i napretku društva. Sve više pripadnika LGBTQ zajednice sudjeluje u politici, znanstvenim sferama, rade u državnim institucijama, najviše zbog utjecaja povorke, organizacija i volontera koji se bore protiv homofobije u društvu (Ivanušec, 2021.).

Upitnikom je bilo ispitano i znanje odnosno upoznatost o vlastitim pravima, je li im koje pravo bilo povrijeđeno, informiranost o pravni oblicima kojima se mogu obratiti za pomoć. U nastavku su prikazani odgovori:

P1: „*Nisam nešto upoznata s pravima te me dosta strah raditi bilokakvu „hajku“ oko diskriminacije kad i ako se mi ona desi. Voljela bih jednog dana vidjeti potpuno zakonsko izjednačenje istospolnih odnosa s heteroseksualnim, ali ne gajim puno nade.“*

P3: „*Rekao bih da sam malo do nimalo upoznat s vlastitim različitim pravima. Ponekad se osjećam manje prihvaćenim, ali nisam do sada iskusio pravno-formalno kršenje vlastitih prava. Ako bih imao pravnih poteškoća u vezi LGBTIQ+ identiteta, obratio bi se udruzi Iskorak za pravnu pomoć. Mislim da LGBTIQ+ zajednica u RH ima također vrlo slabo prepoznata prava, no kako ne znam puno o ovoj tematici, nisam stručan dati potpun komentar.“*

P4: *Iskreno nisam upoznata s ovim aspektom ni najmanje. Poprilično sam sigurna da nikad nisam bila zakinuta zbog vlastite seksualne orijentacije za ikakva prava.*

Na temelju odgovora ispitanika vidljivo je da nisu upoznati s pravima koje LGBTIQ pripadnici mogu ostvariti, odnosno koja prava ih štite. Razlog tome može biti slaba informiranost, nezainteresiranost da se više sazna o njihovim pravima, možda nisu doživjeli povredu nekog prava pa nisu imali potrebu tražiti pomoć ili podršku u zaštiti ili ostvarivanju nekog prava. Jedan od razloga može biti i nepovjerljivost prema državnim institucijama i vjerovanje da neće dobiti potrebnu pomoć. Jedan od ispitanika navodi da ako dođe do diskriminacije najvjerojatnije ne bi zatražio pomoć, dok drugi ispitanik navodi udrugu Iskorak kojoj bi se obratio za pravnu pomoć.

U Hrvatskoj u nekoliko županija djeluju udruge koje se bave zalaganjem za prava LGBTIQ populacije, one su isto tako dio antidiskriminacijske prakse u Hrvatskoj. U nastavku će biti navedene one udruge koje pružaju pravnu pomoć. U Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji imamo:

1. Dugine Obitelji je udruga koja se zalaže za obiteljska i roditeljska prava LGBTIQ osoba, pruža potporu i podršku LGBTIQ roditeljima i djeci.
2. KolekTIRV je udruga za promicanje i zaštitu prava trans, interspolnih i rodno varijatnih osoba s ciljem osnaživanja TIRV zajednice te promiče zaštitu prava TIRV osoba. Udruga je do 2021. godine djelovala pod imenom Trans Aid.
3. LGBTIQ inicijativa Filozofskog fakulteta Zagreb – AUT je inicijativa, kao dio Kluba studenata Filozofskog fakulteta, koja djeluje u području promicanja prava i vidljivosti LGBTIQ studenata i studentica.
4. Ponosni Zagreb je inicijativa koja okuplja neformalnu grupu LGBTIQ+ aktivistkinja i aktivista uz podršku organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava LGBTIQ+ osoba.
5. Udruga Iskorak se zalaže protiv svih oblika diskriminacije i stigmatizacije seksualnih i rodnih manjina i za njihovu participaciju u društvu kao jednakopravnih građana Republike Hrvatske.
6. Zagreb Pride je queer feministička i antifašistička udruga koja se zalaže za ostvarenje aktivnog društva solidarnosti i ravnopravnosti slobodnog od rodnih i spolnih normi i kategorija i bilo koje druge vrste opresije.
7. Za pravo LGBTIQA+ osoba (ZA-Pravo) je studentsko-nastavnička udruga koja okuplja nastavnike i studente Pravnog fakulteta u Zagrebu koji zajednički stvaraju podržavajuće i otvoreno okruženje za studente bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

U Primorsko-goranskoj županiiji djeluje Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“. LORI je udruga s ciljem informiranja i senzibiliziranja javnosti za prihvaćanje LGBTIQ+ osoba, ukidanja diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije, promicanja rodne ravnopravnosti i drugo. U Istarskoj županiji je Centar za građanske inicijative Poreč, to je ljudskopravaška, feministička, mirotvorna i neprofitna organizacija civilnog društva koja štiti i promovira ljudska prava, pruža direktnu zaštitu, javno zagovara kod predstavnika javne vlasti, osvještava i educira građane i drugo. Druga udruga u Istri je

Proces. To je udruga čiji su ciljevi promocija i unapređenje queer umjetnosti i kulture te promicanja prava i vidljivosti LGBTIQ+ osoba, razvijanje javnog diskursa o LGBTIQ+ zajednici, razvoj i zaštita ljudskih prava i sloboda i drugo.[3]

Pučka pravobraniteljica je još jedan mehanizam zaštite u antidiskriminacijskoj praksi za LGBTIQ zajednicu. Djeluje u okviru određenih zakona „kao opunomoćenica Hrvatskog sabora za zaštitu i promicanje ljudskih prava i sloboda, središnje tijelo za suzbijanje diskriminacije te institucija koja obavlja poslove Nacionalnog preventivnog mehanizma za sprječavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja i tijelo nadležno za vanjsko prijavljivanje nepravilnosti.“ Također može dati preporuke, mišljenja ili upozorenja državnim i lokalnim tijelima, te pravnim osobama ako smatra da je potrebno.[4] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova se također bavi suzbijanjem diskriminacije LGBTIQ osoba na temelju spola, rodnog izražavanja ili identiteta, spolne orijentacije i obiteljskog statusa (Juričić i Dota, 2023.).

4.1. DISKRIMINACIJA I NASILJE PREMA PRIPADNICIMA LGBTIQ POPULACIJE

Pripadnici LGBT+ zajednice počinju se susretati s različitim oblicima društveno neprihvatljivih ponašanja u trenutku kada javno odluče iskazati svoju seksualnu orijentaciju. A s obzirom da u današnjem društvu nema potpune jednakosti i ravnopravnosti, pripadnik LGBT+ zajednice koji se odluči outati možda nije svjestan s kakvim oblikom i intenzitetom diskriminacije se može susresti (Kondor-Langer, 2015.).

Način na koji pripadnici LGBT+ zajednice najčešće doživljavaju nasilje i diskriminaciju je putem homofobnog ponašanja. Homofobija je iracionalan strah, mržnja, predrasude ili diskriminacija prema homoseksualnim i biseksualnim osobama, uključujući osobe koje netko takvima doživljava, iako ne moraju biti lezbijka ili gej. Javlja se i pojam homofobnog ponašanja. Ono označava ponašanje koje obuhvaća sve

[3] https://lori.hr/lgbti-organizacije-i-inicijative-u-hrvatskoj/
[4] https://www.ombudsman.hr/hr/ovlasti-i-nadleznosti/

vrste incidenata motiviranih percipiranim pripadanjem pojedinca LGBT+ populaciji, bilo da ju se percipira kao homoseksualnu, ili ju se iz bilo kojeg razloga percipira kao osobu drugačijeg rodnog ili seksualnog izražavanja (Popov i sur., 2011.).

Rivers i D'Augelli dokumentirali su zapanjujući udio LGBT+ osoba koje su izložene vršnjačkom nasilju, zlostavljanju i fizičkom nasilju u različitim okruženjima poput doma, susjedstva i škole, te od strane različitih grupa pojedinaca kao što su vršnjaci, roditelji i učitelji (Harper i Schneider, 2003.).

Homofobija je i dalje prisutna u hrvatskom društvu, a pripadnici istospolne orijentacije često su izloženi verbalnom vrijeđanju i prijetnjama fizičkim nasiljem. To pokazuju i rezultati prethodno spomenutog istraživanja Agencije Europske unije za temeljna prava iz 2019. godine gdje je utvrđeno da se diskriminacija zbog spolne orijentacije i rodnog identiteta povećala u odnosu na 2012. godinu. Čak 43% ispitanika je navelo da se osjeća diskriminirano, dok je taj postotak u 2012. bio 37%. U pogledu nasilja, 58% ispitnika navodi da je doživjelo nasilje, u odnosu na 2012. godinu gdje je 45% ispitanika bilo žrtva nasilja. Stoga je nužno kontinuirano raditi na podizanju svijesti o značaju zakonskog, institucionalnog i provedbenog okvira koji će pružiti adekvatnu zaštitu osoba drugačije seksualne orijentacije u hrvatskom društvu (Petković i Mikić, 2015.).

U istraživanju koje je provela Štambuk (2022.) sudionici su bili ispitani i o nasilju tijekom školovanja. U pogledu vršnjaka, većina sudionika u srednjoj školi i na fakultetu od svojih vršnjaka nije doživjela fizičko nasilje zbog svog LGBTIQ identiteta. Sudionici su u većoj mjeri bili izloženi verbalnom i online nasilju zbog LGBTIQ identiteta u srednjoj školi u odnosu na fakultet, te su češće bili izloženi verbalnom nasilju nego online. Kada uspoređujemo različite oblike nasilja, vidljivo je da je fizičko nasilje manje učestalo u odnosu na online i verbalno nasilje, a svi oblici nasilja zastupljeniji su u srednjoj školi u odnosu na fakultet. Što se tiče nasilja od strane nastavnika i stručnih suradnika, sudionici koji su doživjeli direktno nasilje od strane nastavnika ili stručnih suradnika u srednjoj školi i na fakultetu je zastupljeno u manjoj mjeri u odnosu na direktno nasilje od strane vršnjaka. Što se tiče fizičkog nasilja, na fakultetu nije bilo prisutno, dok je manji broj doživio fizičko nasilje tijekom srednje škole. Tijekom studiranja jako mali broj sudionika je doživio verbalno nasilje zbog

LGBTIQ identiteta, a oko 20% sudionika je doživjelo verbalno nasilje barem jednom od nastavnog i stručnog osoblja u srednjoj školi (Štambuk, 2022.).

Istraživanjem koje je provela Milković (2013.) je ispitana doživljena diskriminacija i nasilje protiv LGBTIQ osoba. Što se tiče diskriminacije, više od polovice ispitanika je barem jednom doživjela diskriminaciju zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. A najčešća područja diskriminacije su bila internet, obitelj te škola ili posao. Što se tiče nasilja, dvije trećine ispitanika je barem jednom doživjelo nasilje, a najčešća vrsta nasilja je bilo verbalno zlostavljanje, neželjeni seksualni prijedlozi, diranje i prijetnja fizičkim nasiljem. I diskriminacija i nasilje su u većini slučajeva bili motivirani seksualnom orijentacijom. Iznimno mali broj ispitanika je u oba slučaja prijavio slučaj policiji ili drugom nadležnom tijelu (Milković, 2013.).

U istraživanju koje su proveli Pikić i Jugović (2006.) ispitanici su kao razloge neprijavljivanja nasilja i diskriminacije naveli nepovjerenje prema policiji, zbog vlastite procjene nedovoljne težine doživljenog nasilja, zbog nelagode, srama i straha. No, nespremnost neprijavljivanja nasilja ili diskriminacije javlja se i kod udruga koja se bave podrškom LGBT osobama, a ispitanici kao razlog tome navode kako prijava nije potrebna, vlastitu procjenu o nepostojanju pravne osnove za prijavu nasilja, nepovjerenje u stručnost, odbojnost prema radu udruga te zbog neinformiranosti o postojanju pravnog tima u sklopu udruge (Poredoš Lavor i Šuperina, 2013.).

Situacija se ni nakon nekoliko godina nije promijenila, jer pripadnici LGBTIQ zajednice u Hrvatskoj referendum o braku iz 2013. godine smatraju prekretnicom koja je unazadila prava LGBT zajednice i pojačala strah i osjećaj nepovjerenja u pravosudni sustav. Diskriminacija LGBT zajednice je i dalje prisutna u svim područjima života, u obrazovanju, radu, pristupu stanovanju, pravosuđu i upravi, a poseban problem je neadekvatno rješavanje zločina iz mržnje (Miošić – Lisjak, 2017.).

Iako je posljednjih godina u Hrvatskoj zabilježen pozitivni pomak u zakonodavnom okviru koji se veže uz zaštitu prava i temeljnih sloboda pripadnika LGBT+ zajednice ipak zakonski okvir sam po sebi nije dovoljan ukoliko ga se dosljedno ne pridržavaju i ne provode institucije koje se bave zaštitom ljudskih prava (Kondor-Langer, 2015.).

Upitnikom se tražilo i mišljenje ispitanika o odnosu medija prema LGBTIQ zajednici, iskustvo sa stereotipima i konzervativnim stavovima prema LGBTIQ zajednici. U nastavku će biti prikazani odgovori.

P1: „*Ako postoji realni odnos medija prema gej zajednici u RH – ja ga vidjela nisam. Mislim da je stvar tu i dalje jako jako polarizirana, kao da nema sredine između „ubi ubi pedera“ i ljudi u prvom redu na prajdu u lancima. I to nemalo otežava cijelu stvar, jer je dobije dojam da je bilokakvo odmicanje od hetero normi nešto sasvim tuđe, „alien“ i vrijedno osude – a ljudi smo kao i svi ostali. Znalo je biti stereotipa o promiskuitetu i sl. Nekad me to pogađalo, al sad sam starija i otpornija i imam bolji filter.... Konzervativni stavovi su općeprisutni, prodiru i duboko unutar LGBT zajednice i dolaze i ruše ju i unutar nje same, ne samo izvana. Ne živimo u vakuumu. Osim te sveprisutne autohomofobije, vrijedi spomenuti Željku Markić jer Kriste Isuse.“*

P2: „*Odnos medija prema LGBT zajednici u Hrvatskoj je teški užas, većina nas portala koriste za clickbait i kreiranje svađa ljudi u komentarima, neki portali su u potpunosti homofobni i skočiti će na bilo koju prvu priliku da stvore negativnu LGBT priču i da nas prikažu u lošem svijetlu dok neki pokušavaju biti liberalni, ali na krivi način, te prikažu LGBT osobe kao ugroženu vrstu i ne tretiraju nas jednako. Mislim da mediji u Hrvatskoj pridonose sveukupno negativno LGBT zajednici zbog razloga već navedenih, na kraju ljudima budu preneseni neki ekstremni slučajevi, a ne naša ljudskost. Susrećem se sa stereotipima neke u utjelovljavam definitivno se oblačim više masculine, no cijeli taj stereotip da bi trebala bit muškastija i da ne uživam u ženstvenim stvarima je prisutan, što definitivno nije istina. Što se tiče stavova u društvu mislim da sam svjesna da sam se zatvorila dosta u krugove ljudi koji podržavaju zajednicu, te da izvan njih postoji mnogo više krugova sa ljudima drukčijih stavova, no svejedno si ne mogu pomoći biti šokirana kada se nađem u prisustvu takvih osoba. Najčešće se pokušam izvaditi iz situacija s takvim ljudima što brže i mirnije moguće. Nekad budem ljuta kad čujem ružne misinformacije kako bi nas se prikazalo u lošem svijetlu, no ne smatram da je vrijedno trošiti se na takve ljude. Najviše me razočara kada vidim osobe iz moje i mlađih generacija kako dijele konzervativna mišljenja starijih jer iako su takva razmišljanja dosta rjeđa u mlađoj populaciji ona samo*

pokazuju da je napredak prespor i da se homofobije u društvu vjerojatno nećemo još jako dugo riješiti.“

P3: „*U RH medijima to obično bude neko reaktivno izvještavanju u odnosu na nešto – neki događaj skandal ili nešto negativno, ne vidim baš često neke obične ili neutralne vijesti vezane uz ovu tematiku. Ali, napominjem, tomu može biti tako jer se i sam malo informiram i općenito se ne brinem oko takvih pojava.... Kao glavni način informiranja ističem društvene mreže i digitalne portale. Čini mi se kako je slika gej osobe u medijima izmijenjena i to na stereotipan način prepun predrasuda - riječ je ili o feminiziranom muškarcu koji je oskudno odjeven u dugine boje s puno različitih seksualnih pomagala u rukama, dok je kod žena riječ o maskuliniziranoj ženi u širokoj odjeći. Način na koji mediji prikazuju pripadnike LGBTIQ+ zajednice utječe na način da se tim putem stvara percepcija o LGBTIQ osobama koja postaje dominantna slika osobe koja je LGBTIQ.... A sukladno negativnoj slici u medijim, ljudima je teže dobiti točnu sliku o tome tko i što LGBTIQ zajednica jest, kao i osobe koje pripadaju toj zajednici. Recimo, tijekom vlastitog coming outa roditeljima, stvari koje su oni mislili o LGBTIQ osobama su dijelom došli i iz medija. Na taj način medij izravno utječu na mene. Mediji su dosta utjecali na formiranje identiteta mene kao gej muškarca zbog što sam velik dio svoga djetinjstva mislio da sam jedini gej dečko na svijetu. Tek kad su roditelji uveli Internet, a ja se ohrabrio koristiti ga – shvatio sam olakšavajuću činjenicu da nisam sam. I to mi je puno značilo. U tome smislu mediji su mi puno pomogli, da mi daju neki osjećaj podrške i zajednice koja postoji i koja nije "zla i naopaka" kako su mi rekli u crkvi. Konzervativni stavovi u našem društvu uvelike utječu na javno mnijenje o općenitim socijalnim pitanjima, pa tako i o LGBTIQ+ zajednici. I to na nepovoljan način. Udruženja poput inicijative „U ime obitelji“ ili udruge Vigilare predstavljaju prijetnju pripadnicima LGBTIQ+ zajednice.“*

P4: „*Mislim da su mediji u Hrvatskoj većinski orijentirani prema prihvaćanju LGBT zajednice, ali mislim da je pristup površan, kao i dobar dio tematika u novinarstvu. Ne treba ljude siliti da prihvate nešto bez promišljanja, ali mislim da bi bilo kvalitetnije educirati ljude i upoznati ih s "nepoznatim" pa da se i sami uvjere da LGBT+ zajednica nije neka tamo zajednica nakaza i luđaka, već da se radi o normalnim ljudima s svakodnevnim problemima. Što se tiče konzervativaca, mislim da imaju*

pravo na svoje mišljenje, ali da bi ih se moglo podučavati malo više toleranciji različitosti i tome da dva različita mišljenja, stajališta, ideje, svjetonazori mogu koegzistirati istovremeno.“

Većina ispitanika navodi kako mediji šire negativnu sliku u društvu, time utječu na stvaranje negativnih stavova i razmišljanja prema LGBTIQ zajednici, koriste LGBTIQ zajednicu za preglede i potiču svađu među ljudima zbog podijeljenih mišljenja, otežavaju da se LGBTIQ zajednica prikaže onakvom kakva je i da su to zapravo samo ljudi kao i bilo koja heterseksualna osoba u društvu. Jedan ispitanik navodi da su mu mediji pomogli u formiranju identiteta, jer je preko medija shvatio da nije sam i da postoji još ljudi koji su drugačije seksualne orijentacije, samim tim osjećajući pripadnost zajednici. Dok jedan ispitanik navodi da mediji imaju pozitivniji, ali površan pristup prema LGBTIQ zajednici. Ispitanici navode da se susreću sa stereotipima i da su oni postojani u društvu, najčešće gej muškarce prikazuju feminizirano, dok žene koje su lezbijke gledaju kao muškobanjaste, s čim se jedna ispitanica susrela. No ispitanici kažu da su s vremenom naučili ignorirati bilo kakve komentare i ne zamarati se takvim stvarima. Konzervativni stavovi su prisutni u društvu, negativno utječu na LGBTIQ zajednicu i na javnu sliku o LGBTIQ zajednici u društvu. Konzervativni stavovi se čak javljaju i unutar zajednice, a prisutni su i kod mlađih generacija pod utjecajem starijih. Kao najveću prijetnju LGBTIQ zajednici spomenuta je Željka Markić i njena inicijativa „U ime obitelji“, sa kojom se povezuje referendum o braku iz 2013. godine.

Poredoš Lavor i Šuperina (2013.) u svome radu navode kako je primjećeno da mediji ignoriraju vijesti koje se odnose na nasilje nad LGBT osobama, a žrtve se boje istupiti u medije zbog straha od stigmatizacije ili otkrivanja njihove seksualne orijentacije. Mediji zapravo imaju važnu ulogu u izmjeni nekih društvenih normi koje možda trenutno prešutno dopuštaju ili potiču nasilje nad LGBT osobama. Kako mediji imaju veliki utjecaj u društvu i svijetu općenito, njihovo nepristrano izvještanje o LGBTIQ tematici može pridonijeti osvještavanju i senzibiliziranju društva, ponajviše jer je jedna od važnih funkcija medija edukacija.

5. SOCIJALNI RAD I LGBTIQ ZAJEDNICA

Socijalni rad je profesija koja se zasniva na humanističkim idealima i ljudskim pravima na način definiran u međunarodnim dokumentima. To je praktično utemeljena profesija koja promiče socijalne promjene i razvoj, socijalnu koheziju, osnažuje ljude da samostalno i slobodno djeluju. Najvažnija načela socijalnog rada su poštivanje ljudskih prava, društvenih različitosti i društvene odgovornosti, te ostvarivanje socijalne pravde (Hrvatska udruga socijalnih radnika, 2024.). Socijalni rad može doprinijeti LGBTIQ zajednici, jer je glavni fokus profesije u zagovaranju ljudskih prava kroz informiranje korisnika o njegovim pravima, te posredovanje za korisnike u ostvarivanju prava. I druge uloge socijalnog radnika poput unapređenja kvalitete života pojedinca, razvoj punog potencijala pojedinca ili zajednice u društvu, također se mogu primijeniti na rad s pripadnicima LGBTIQ zajednice.[5] S obzirom na prethodno navedeno, socijalni radnik može osvijestiti pripadnike LGBTIQ zajednice da je važno poznavati i koristiti vlastita prava te koji mehanizmi zaštite za određeno pravo postoje, ponajprije radi zaštite vlastitog interesa (Vasić i Tulić, 2012.). S obzirom na nepovjerljivost pripadnika LGBTIQ populacije prema državnim službenicima i institucijama, mogu se obratiti socijalnom radniku kao posredniku, bilo za prijavu nasilja, radi ostvarivanja nekog prava ili bilo koja druga pomoć.

Praksa socijalnog rada obuhvaća velik broj aktivnosti, a to su različiti oblici terapije i savjetovanje, grupni rad, rad u zajednici, formuliranje i analiza politike, zagovaranje i političke intervencije (International Federation of Social Workers, 2014.). Rad socijalnog radnika u organiziranju zajednice prema Grosseru odnosi se na rad s ugroženim skupinama društva, u ovom slučaju LGBTIQ zajednicom. Uloga socijalnog radnika u organiziranju zajednice je odvjetnik, aktivist i osposobitelj (Žganec, 1995.). Postoje tri modela organiziranja zajednice u kojima ključnu ulogu ima socijalni radnik. Prvi model je razvoj zajednice, čiji cilj je integracija i participacija zajednice; drugi model je socijalno planiranje, čiji cilj je razvoj politike i programa specijaliziranih područja; te posljednji model socijalna akcija, a cilj je distribucija resursa i strukturalne promjene (Žganec, 1995.). Sva tri modela se mogu primjeniti u radu s LGBTIQ

[5] https://husr.hr/web/?page_id=304

zajednicom. Vučković Juroš (2015.) navodi kako u obrazovanju nedostaje edukacije i senzibilizacija nastavnika i učenika o temi seksualnih manjina i poštovanju različitosti. Na ovo možemo nadovezati i navode ispitanika u istraživanju Štambuk (2022.) da je informiranje važno radi bolje vidljivosti LGBTIQ zajednice kroz informiranje javnosti, kampanje, povorku ponosa, ali i informiranost samih LGBTIQ osoba o događajima unutar zajednice. Socijalni radnici mogu kroz zagovaranje u politici utjecati na donošenje zakona u smislu da se napravi kurikulum koji u većoj mjeri sadrži temu LGBTIQ zajednice, održavati edukacije ili radionice u školama na tu temu, čime će lakše približiti LGBTIQ zajednicu u društvu. Navedeno može pridonijeti i pojedincima koji se osjećaju izolirano i odbačeno zbog svoje seksualne orijentacije, proživljavaju nasilje od strane vršnjaka u školi ili nisu prihvaćeni od strane svoje obitelji odnosno najbližih.

S obzirom na načela socijalnog rada i ulogama koje socijalni radnik ima u svom poslu, socijalni rad je usko povezan sa antidiskriminacijskom praksom. Socijalni radnici moraju prepoznati nepravdu u bilo kojem obliku i djelovati u smjeru suzbijanja te nepravde. Kako se LGBTIQ zajednica stalno bori s nepravdom, u obliku nasilja, diskriminacije, zakidanje u ostvarivanju vlastitih prava, lošeg odnosa institucija koje bi zapravo morale biti tu za njih i drugo. Kao što je navedeno, socijalni radnik ima mogućnost zalaganja za prava seksualnih manjina koje društvo osuđuje i odbacuje, može senzibilizirati javnost, može raditi u neprofitnim udrugama koje se bave LGBTIQ tematikom, kroz rad udruge utjecati na društvo, itd.

Ispitanicima je postavljeno pitanje o informiranosti o radu socijanih radnika, te na koji način socijalni radnici mogu sudjelovati u ostvarenju prava i poboljšanju položaja.
P1: „*Nisam upoznata s socijalnim radom ni u kojem obliku, ali vjerujem da može imati pozitivan utjecaj na LGBT zajednicu u mnogo različitih oblika, bilo kroz isticanje prava ili kroz osnaživanje zajednice, te pomoći manje privilegiranim queer ljudima.*“

P2: „*Nisam pretjerano upoznata sa socijalnim radom, te ne znam nikoga tko izvršava taj posao. Mislim da bi socijalni rad mogao imati pozitivan utjecaj na LGBT zajednicu, najviše pri pomaganju maloljetnicima koji se nalaze u homofobnim obiteljima te trpe neki oblik nasilja zbog toga, te su u strahu živjeti slobodno. Socijalni radnici također*

mogu imati pozitivan utjecaj u školama i ustanovama te vrste tako što šire pozitivnu svijest mladima o LGBT zajednici.“

P3: „*Sa socijalnim radom sam se susreo u okviru profesionalnog usavršavanja i tijekom studija. Bio sam u CZSS te sam imao prilike vidjeti kojim se poslovima i na koji način socijalni radnik bavi. Socijalni radnici se nalaze pod velikim pritiskom prevelikog broja klijenata, beskrajne administracije i tromih pravnih postupaka. Mnoge politike koje postoje zapravo su vrlo malo ili nimalo učinkovite te se soc. radnici često nalaze pod velikim stresom i pritiskom zbog odgovornosti koja im je povjerena. Mislim da ssocijalni rad svakako može pomoći LGBTIQ+ zajednici. Jedan od načina svakako leži u poznavanju legislative i utjecaja na relevantne politike i njihovo provođenje u praksi.“*

Dva ispitanika navode da nisu upoznati s pojmom, odnosno profesijom socijalnog rada, no smatraju da ima ulogu kod LGBTIQ zajednice. Navode da socijalni rad može imati pozitivan utjecaj, zbog poznavanja prava mogu utjecati odnosno zalagati se pri donošenju zakona i samoj provedbi u praksi, te mogu pomoći manje privilegiranima u zajednici, maloljetnicima koji proživljavaju bilo koji oblik nasilja, ponajviše homofobiju od strane obitelji. Socijalni radnici mogu utjecati tako da šire pozitivnu svijest u društvu, školama i drugim ustanovama.

6. ZAKLJUČAK

Članovi LGBTIQ zajednice prisutni su u svim dijelovima društva, no postavlja se pitanje o njihovoj hrabrosti da se outaju u javnosti. Homoseksualnost je kao oblik seksualne orijentacije prisutna u svim kulturama i nije duševni poremećaj. Znanstvenici su postigli dogovor da seksualna orijentacija nije stvar izbora, iako je na svakoj osobi da odluči hoće li je prihvatiti. Seksualna prava, uključujući pravo na slobodno izražavanje seksualne orijentacije, smatraju se ljudskim pravima. Iz tog razloga, potraga za različitim objašnjenjima homoseksualnosti ne smije služiti kao opravdanje za kršenje ljudskih prava (Kondor-Langer, 2015.)

Kao i druge marginalizirane grupe, pripadnici LGBT+ populacije izloženi su opresiji u obliku zlostavljanja i nasilja, diskriminaciji na područjima kao što su zapošljavanje, stanovanje, pristup obrazovanju i servisima u službi čovjeka kao i u zakonima koji su ih također aktivno diskriminirali ili propuštali zaštititi njihova temeljna ljudska prava (Harper i Schneider, 2003.).

Status LGBTIQ osoba u Hrvatskoj se poboljšao u zadnjih 20 godina, od prvih početaka konkretnijeg aktivizma, kada su se počele osnivati prve LGBTIQ+ udruge, poput Lezbijske organizacije Rijeka „LORI“ i Iskoraka, a u to vrijeme se održala i prva povorka ponosa u Zagrebu 2002. godine (Štambuk, 2022). Donesen je Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12) i Zakon o životnom partnerstvu (NN 92/14, 98/19) koji su doprinijeli zaštiti od povrede prava i izjednačavanju istospolne zajednice s heteroseksualnom. LGBTIQ zajednica je izjednačena u svim pravima s ostatkom društva u Hrvatskoj, osim prava na posvajanje čija borba još uvijek traje. Važno je spomenuti da iako imamo zakone koji štite pripadnike LGBTIQ zajednice, sama implementacija je dosta loša, jer pripadnik LGBTIQ zajednice ne zna kakva će biti reakcija kad zatraži pomoć od državnih institucija ili službenika u ostvarenju svog prava. No, ako država zakaže, pripadnicima LGBTIQ zajednice su u Hrvatskoj dostupne udruge koje su namijenjene njihovoj zajednici, bilo da im je potrebna psihološka, pravna ili bilo kakva druga pomoć. Time LGBTIQ osobe imaju podršku u borbi za svoja prava, odnosno za svoju ravnopravnost sa ostalima građanima. Važan je rad socijalnih radnika i antidiskriminacijske prakse u pogledu zalaganja za LGBTIQ

zajednicu, u borbi protiv diskriminacije i nejednakog postupanja prema pripadnicima LGBTIQ zajednice. Neki od načina na koji mogu raditi s LGBTIQ zajednicom i građanima je kroz kampanje, edukacije ili radionice, kojima mogu približiti LGBTIQ zajednicu društvu koje još uvijek ne prihvaća u potpunosti one drugačije od sebe.

Iako uzorak nije reprezentativan, kroz odgovore ispitanika na kratak upitnik o nekim aspektima njihovog života dobio se uvid u njihova iskustva i promišljanja o određenim temama. Većina je dobro prihvaćena od strane svojih obitelji s obzirom na svoju seksualnu orijentaciju, okruženi su prijateljima koji su im podrška u životu, a neki od njih su i sami dio LGBTIQ zajednice, što im predstavlja još veći osjećaj pripadnosti unutar same zajednice. Iako su neki imali negativna iskustva tijekom osnovne ili srednje škole s vršnjacima zbog svoje seksualne orijentacije, upisom na fakultet i preseljenjem u veći grad, samim tim i veću zajednicu, odnosno raznolikije društvo, dobili su veći osjećaj slobode i sigurnosti biti ono što jesu bez skrivanja. Zabrinjavajuća je informacija da su jako slabo upoznati s pravima koja se odnose na LGBTIQ populaciju, no svjesni su da postoje udruge koje se bave LGBTIQ tematikom. Ispitanici smatraju da socijalni radnici mogu pozitivno utjecati na LGBTIQ zajednicu kroz utjecaj na zakonodavstvo i da se ono provodi u praksi, te mogu pomoći u širenju pozitivne svijesti o LGBTIQ zajednici u društvu.

POPIS GRAFOVA

Graf 3.1. 18

Graf 3.2. 19

Graf 3.3. 25

Graf 3.4. 26

Graf 3.5. 29

LITERATURA

1. Agencija za temeljna prava i Europski sud za ljudska prava (2018). *Priručnik o europskom antidiskriminacijskom pravu.* Izdanje iz 2018. Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije, 2020.

2. Beachy, R. (2014). *Gay Berlin: Birthplace of a Modern Identity*. New York: Knopf Doubleday Publishing Group.

3. Cunes, C. (2024). *Being Queer: LGBTQ History, Social Movements and Cultural Evolution Throughout Time in North America.* Posjećeno 28.08.2024. na mrežnoj stranici University of Calgary: https://prism.ucalgary.ca/server/api/core/bitstreams/362f6b9d-3f2c-4e5b-8a74-c73f35c0579e/content

4. Čemažar, S., A., & Mikulin, T. (2017). Europeizacija kao (ne)prijateljica: razvoj LGBT pokreta u Hrvatskoj. *Mali Levijatan: studentski časopis za politologiju, 4(*1), 29-58.

5. Dugine obitelji (2023). *Ohrabrujući rezultati istraživanja: pozitivan stav prema LGBTIQ osobama prevladava u Hrvatskoj.* Posjećeno 07.09.2024. na

mrežnoj stranici Dugine obitelji: https://www.dugineobitelji.com/ohrabrujuci-rezultati-istrazivanja-pozitivan-stav-prema-lgbtiq-osobama-prevladava-u-hrvatskoj/

6. Europska Komisija (2020). Komunikacija komisije europskom parlamentu, vijeću, europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija. *Unija ravnopravnosti: Strategija o ravnopravnosti LGBTIQ osoba 2020.-2025.*, 1-24. Posjećeno 10.09.2024. na stranici EUR-Lex: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0698

7. European Commission (2020). *Spotlight on the EU and LGBTI equality*. Posjećeno 30.08.2024. na mrežnoj stranici European Commission: https://data.europa.eu/doi/10.2775/9100.

8. FRA (2020). *EU-LGBTI II Survey*. Posjećeno 30.8.2024. na mrežnoj stranici FRA: https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/2020/lgbti-survey-data-explorer

9. Hasanagić, J. (2012). Spol, rod, rodne uloge, rodni identitet i seksualna orijentacija. *Čitanka LGBT ljudskih prava*, 42-47.

10. Harper, G. W., & Schneider, M. (2003). Oppression and discrimination among lesbian, gay, bisexual, and transgendered people and communities: A challenge for community psychology. *American Journal of Community Psychology, 31*(3-4), 243–252.

11. Hodžić, A., & Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“ (2022). *LGBTIQ I RODNA RAVNOPRAVNOST NA PAPIRU: Izvještaj o analizama predmetnih kurikuluma, kurikuluma međupredmetnih tema i nastavnih materijala.* Rijeka: Lezbijska organizacija Rijeka "LORI".

12. Holjevac, I. A. (2006). Društvena odgovornost kao informacijska dimenzija kvalitete života. *Informatologia, 39*(3) 153-158.

13. Hrvatska udruga socijalnih radnika (2024.). Pitanja o socijalnom radu. Posjećeno 12.09.2024. na mrežnoj stranici Hrvatska udruga socijalnih radnika: https://husr.hr/web/?page_id=304

14. Huremović, L. (2012). *IZVAN ČETIRI ZIDA. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama.* Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

15. International Federation of Social Workers (2014). Globalna definicija socijalnog rada. Posjećeno 10.09.2024. na web stranici IFSW: https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/

16. Ivanušec, S. (2021). *Kvalitativno istraživanje stavova dvije generacije ispitanika o pripadnicima LGBTQ zajednica* (Završni rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.

17. Juričić, M. (2012). Povijest LGBTIQ aktivizma u Hrvatskoj. U: Spahić, A., & Gavrić, S. (ur.), *Čitanka LGBT ljudskih prava (2. dopunjeno izdanje)*, (str. 87 – 89). Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar/Fondacija Heinrich Böll.

18. Juričić, M., & Dota, F. (2023). *Rozi megafon: Dva koraka naprijed, jedan natrag–LGBTIQ prava u Hrvatskoj između stagnacije i sudskih pobjeda.* Izvještaj Zagreb Pridea o stanju ljudskih prava LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj 2018.–2022.

19. Kamenov, Željka ; Jelić, Margareta ; Huić, Aleksandra ; Ćosić, Antonija ; Fogec, Matea ; Glavaš, Ivana ; Gužvica, Mirna ; Ilić, Maša ; Ivanković, Iva ; Jelić, Nina et al. *Problemi i izazovi seksualnih manjina u Hrvatskoj*. Zagreb: FF Press, 2016

20. Kondor-Langer, M. (2015). Zaštita prava LGBT osoba: zakonodavstvo i policija. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, 23*(2), 282-305.

21. Levy, M. (2024). *gay rights movement*. Posjećeno 28.08.2024. na mrežnoj stranici *Encyclopedia Britannica:* https://www.britannica.com/topic/gay-rights-movement

22. Lezbijska organizacija Rijeka "Lori". (2007). *Prihvaćanje pripadnica i pripadnika seksualnih i rodnih manjina u obitelji. Rezultati istraživanja.* Rijeka: Lezbijska organizacija Rijeka "Lori".

23. Lezbijska organizacija Rijeka ″Lori″. (2011). *RAZUMJETI I PODRŽATI prihvaćanje seksualnih i rodnih manjina u obitelji.* Rijeka: Lezbijska organizacija Rijeka ″Lori″.

24. LORI (2024). *LGBTI+ organizacije i incijative u Hrvatskoj*. Posjećeno 05.09.2024. na mrežnoj stranici LORI: https://lori.hr/lgbti-organizacije-i-inicijative-u-hrvatskoj/

25. Lučev, I., & Tadinac, M. (2008). Kvaliteta života u Hrvatskoj – povezanost subjektivnih i objektivnih indikatora te temperamenta i demografskih varijabli s osvrtom na manjinski status. *Migracijske i etničke teme, 24*(1-2), 67-89.

26. Ljudska prava, Stručni tim Podružnice Obiteljski centar. Posjećeno 05.09.2024. na mrežnoj stranici: https://www.czss-ck.hr/?O_nama___Podružnica_Obiteljski_centar___Stručni_članci

27. Milković, M. (2013). *Brutalna stvarnost: Istraživanje o nasilju, diskriminaciji i zločinu iz mržnje protiv LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Zagreb Pride.

28. Miošić-Lisjak, N. (2017). *Korak naprijed, nazad dva: antidiskriminacijska politika u Hrvatskoj 2011-2016*. Zagreb: Centar za mirovne studije.

29. Morris, B. J. (2023). *A brief history of lesbian, gay, bisexual, and transgender social movements.* Posjećeno 28.08.2024. na mrežnoj stranici American psychological association: https://www.apa.org/topics/lgbtq/history

30. Petković, D., & Kozjak Mikić, Z. (2015). Aktivnosti Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske u suzbijanju diskriminacije LGBT osoba. *Kriminologija & socijalna integracija : časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, 23*(2), 306-334.

31. Popov, M., Jurčić, M., Bandalo, A., & Labavić, N. (2011): *Priručnik o suzbijanju nasilja protiv LGBT osoba za policijske djelatnike/ice.* Zagreb.

32. Poredoš, D., Kovač, M., Vučinić, L., Lavor, T., Jerković, S., & Topolko, J. (2007). Roditeljska skrb: odgovornost pojedinca i društvene zajednice. *Policija i sigurnost, 16*(3-4), 220-234.

33. Poredoš Lavor, D., & Šuperina, M. (2013). LGBTIQ osobe – izazov struke i društvene tolerancije. *Policija i sigurnost*, 22 (1), 159-177.

34. Pučka pravobraniteljica: *Ovlasti i nadležnosti*. Posjećeno 10.09.2024. na mrežnoj stranici Pučka pravobraniteljica: https://www.ombudsman.hr/hr/

35. Skoblar, N. (2016). *Utjecaj kvalitete i zadovoljstva životom na migraciju mladih u općinama Privlaka i Vir.* Diplomski rad. Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet.

36. Stojanović, A., Vuković, J., Stanković, I., & Ranđelović, B. (2016). *Stigmatizacija mladih LGBT osoba od strane državnih institucija.* Niš: Centar za socijalni rad „Sveti Sava“.

37. Štambuk, M. (2022). *Iskustva i potrebe mladih LGBTIQ osoba u Hrvatskoj*. *Izvještaj o rezultatima istraživanja.* Zagreb/Rijeka: Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“.

38. Ustav Republike Hrvatske. *Narodne novine*, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

39. Vasić, V., & Tulić, S. (2012). *Ne toleriši netoleranciju. Upoznaj svoja prava i koristi ih! Vodič za LGBT osobe.* Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

40. Vučković Juroš, T. (2015). Socijalna isključenost seksualnih manjina u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku, 22*(2), 195-217.

41. Vuletić, D. (2003). Gay i lezbijska povijest Hrvatske: Od Drugog svjetskog rata do 1990. *Gordogan, 1*(1), 106-123.

42. Vuletić, D. (2004). Devedesete godine – između autoritarnosti i liberalizma: gay i lezbijska povijest Hrvatske od 1990. do 2000. *Gordogan, 2*(2-3), 138-157.

43. Vuletić, G., & Misajon, R. (2011). Subjektivna kvaliteta života: povijesni pregled. *Kvaliteta života i zdravlje*, (str. 9 – 16). Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

44. Wilson, C., & Cariola, L. A. (2020). LGBTQI+ youth and mental health: A systematic review of qualitative research. *Adolescent Research Review, 5*(2), 187-211.

45. Zagreb Pride (2024). *Povijest Povorke ponosa u Zagrebu.* Posjećeno 30.08.2024. na mrežnoj stranici Zagreb Pride: https://zagreb-pride.net/povijest-povorke-ponosa-u-zagrebu/

46. Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola. *Narodne novine*, NN 92/14, 98/19

47. Zakon o suzbijanju diskriminacije. *Narodne novine*, NN 85/05, 112/12

48. Žganec, N. (1995). Mogućnosti socijalnog rada u organiziranju zajednice. *Ljetopis socijalnog rada*, 2(1), 137-147.

PRILOG 1

Pred Vama su pitanja kojima želim ispitati Vaše **iskustvo i gledište** na temu položaja LGBTIQ populacije u Hrvatskoj. Pitanja su opisna, te bih Vas zamolila da na pitanja odgovarate što opširnije. Pitanja su podijeljena po određenim aspektima koji su sastavni dio života. Ako postoji pitanje koje je za Vas **osjetljivo**, **ne morate** odgovoriti na to pitanje. Unutar svakog aspekta nabrojala sam par potpitanja koja služe kao smjernice, no ne morate se ograničavati samo tim potpitanjima, već slobodno pišite i ono što smatrate da je **važno spomenuti** za pojedini aspekt. Za svako pitanje odnosno aspekt, ako imate slobodno napišite konkretan primjer Vašeg iskustva koje ste doživjeli. Ako za određeni aspekt iz života **niste imali** iskustvo, pišite Vaše općenito **mišljenje** o tome što mislite kakva je situacija u hrvatskom društvu.

1. **OBITELJ I UŽA ZAJEDNICA** (odnosi se na roditelje, braću, rodbinu, prijatelje) – Jeste li se *outali* svojoj obitelji, prijateljima, ako jeste kakvo je bilo Vaše iskustvo? Smatrate li da imate podršku od strane obitelji i uže zajednice, je li prisutan osjećaj sigurnosti, pojasnite? Jeste li primjetili razliku u prihvaćanju vaše seksualne orijentacije između Vaše obitelji i prijatelja, po čemu ste to primijetili? Što za Vas predstavlja podrška obitelji i uže zajednice, te koliko Vam znači njihova podrška?

2. **ŠIRA ZAJEDNICA** (okolina u kojoj živimo, susjedstvo, ljudi s kojima dolazimo u susret, udruge, škole, itd.)

   2.1. Ukoliko je okolina upoznata s time da ste pripadnik LGBTIQ zajednice, kakav je Vaš osjećaj sigurnost i prihvaćenosti u toj okolini? Jeste li ikad doživjeli nasilje u bilo kojem obliku jer ste pripadnik LGBTIQ zajednice? Imate li osjećaj da ste ikada bili diskriminirani ili Vas je netko tretirao na drugi način jer ste pripadnik LGBTIQ zajednice? Postoje li u vašoj okolini udruge usmjerene na LGBTIQ zajednicu, jeste li ikada bili dio neke udruge ili koristili bilo kakvu pomoć/podršku koju pružaju? Vaše iskusto kroz školovanje, bilo tijekom osnovne/srednje škole ili na fakultetu?

   2.2. Kako gledate na odnos medija prema LGBTIQ zajednici, mislite li da prenose realnu sliku o tome što se događa u hrvatskom društu? Smatrate li da mediji pridonose lakšem prihvaćanju LGBTIQ zajednice u društvu. Ako ne, slobodno napišite zašto to smatrate? Susrećete li se sa stereotipima o LGBTIQ zajednici ili konkretno Vašoj seksualnoj orijentaciji? Koji su to najčešći stereotipi s kojima se susrećete i na koji način se nosite sa njima? Što se tiče konzervativnih stavova koji su prisutni u društvu, kakvo je Vaše iskustvo, te tko Vam predstavlja najveću prijetnju?

3. **POVIJEST LGBT POKRETA U HRVATSKOJ** – Jeste li upoznati sa razvojem LGBTIQ pokreta u Hrvatskoj (povorke, osnivanje udruga za LGBTIQ zajednice, zalaganje za prava, donošenje određenih zakona koji se odnose na prava seksualnih manjina, itd.)? Sudjelujete li u Povorci ponosa, kakvo je Vaše iskustvo, kako gledate na Povorku ponosa? Vaše mišljenje o tome gdje će biti hrvatsko društvo za nekih 10 godina što se tiče LGBTIQ zajednice općenito, odnosno u kojem smjeru će se razvijati razmišljanje društva?

4. **ZAPOSLENJE/ RADNO MJESTO** – Je li Vaša seksualna orijentacija ikada bila prepreka kod zapošljavanja, kakvo je Vaše iskustvo? Jeste li doživjeli diskriminaciju pri zapošljavanju ili na radnom mjestu, ako jeste, na koji način? Poštuju li poslodavac ili radna okolina vaša prava? Što se tiče radne okoline (kolege na poslu), koliko se osjećate prihvaćeno, je li prisutan osjećaj sigurnosti dijeljenja osobnih informacija s Vašim kolegama?

5. **LJUDSKA PRAVA** (općenito Vaša prava) – Koliko ste upoznati s Vašim pravima iz bilo kojeg područja? Koliko često doživljavate diskriminaciju ili nepoštivanje Vaših prava na temelju toga što ste pripadnik LGBTIQ zajednice? Ako ima koje pravo koje Vam je bilo povrijeđeno, slobodno napišite Vaše iskustvo? Smatrate li da imate mogućnost zastupanja vlastitih prava, postoje li pravni oblici koji Vam isto mogu pomoći pri ostvarivanju određenog prava? Vaše mišljenje o pravima za LGBTIQ zajednicu u Hrvatskoj?

6. **SOCIJALNI RAD** – Jeste li upoznati sa socijalnim radom? Jeste li se ikada susreli sa radom socijalnih radnika ili bili u Centru za socijalnu skrb ili drugoj ustanovi u kojoj socijalni radnik radi? Ako jeste napišite Vaše iskustvo. Vaše mišljenje o tome kako socijalni rad može pomoći LGBTIQ zajednici, bilo kroz politiku ili drugi oblik utjecaja? Što mislite na koji način socijalni radnici mogu pridonijeti LGBTIQ zajednici i njihovim pravima i mogućem poboljšanju položaja u hrvatskom društvu?

7. Ukoliko biste željeli još nešto dodati što nije obuhvaćeno pitanjima, a smatrate važnim?